

હરિભાવ

HARIBHAV (Gujarati Monthly) (Ahmedabad)

Vol. No. 28, Issue No. 07 10th April, 2024 Annual Subscription Rs. 200 = 00

વર્ષ : ૨૮, અંક : ૦૭ ૧૦મી એપ્રિલ, ૨૦૨૪ વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨૦૦ = ૦૦

ભગવાન તેના ભક્તનું બધું સંભાળે છે

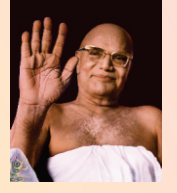
હું પોતે સદ્ગુરુ છું અથવા એ રીતે તમે બધાં મને સ્વીકારો એવું કદી પણ કહેલું નથી અને કહેતો પણ નથી. તે તો સૌ કોઈનાં દિલની પોતપોતાની ભાવનાની વાત છે. પરંતુ એટલું તો જરૂર છે કે પ્રભુકૃપાથી દ્વંદ્વાતીત અનુભવના પ્રત્યક્ષપણાના કેટલાક પ્રસંગો આ જીવનમાં પ્રગટેલા છે અને સાધનાના કાળમાં જ્યારે તમારાં બધાંની સાથે આ જીવ રહ્યા કરતો હતો ત્યારે પણ એનું ભાવનાનું ભાવનામાં અચળપણું રહ્યા કરતું હતું. ‘ભગવાન તેના ભક્તનું બધું સંભાળે છે’ એવા કેટલાય પ્રસંગો આ જીવનમાં પ્રગટેલા છે. મને પ્રિય ભજન છે, તે તમે જાણો છો :

‘હરિને ભજતાં હજી કોઈની લાજ જતી નથી જાણી રે...’

- શ્રીમોટા

॥ હરિ:ૐ ॥

પૂજ્ય શ્રીમોટાનો ૮૬મો સાક્ષાત્કારદિન રામનવમી ઉત્સવ

આત્મીય સ્વજનશ્રી,

ચૈત્રી સુદ નોમ-રામનવમી, એ પૂજ્ય શ્રીમોટાનો ૮૬મો સાક્ષાત્કારદિન હોઈ પૂજ્ય શ્રીમોટા તથા તેમની વિચારધારા અને પ્રવૃત્તિ સાથે સંકળાયેલાં સૌ સ્વજન ભાઈબહેનોનાં મિલન સમારોહના યજમાન બનવાનો અમોને રૂડો અવસર મળ્યો છે. અનેરા એવા આ ‘ઉત્સવ’માં આપ સૌને પરિવારજનો -મિત્રમંડળ સહિત પધારવા અમારું હાર્દિક નિમંત્રણ છે.

સ્નેહાધીન : શ્રી હેમંતભાઈ અરવિંદલાલ મોદી તથા પરિવાર

શુદ્ધ કાન્તિ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ, અડાજણ, સુરત.

**મિલન સમારંભ : શ્રી સુરત ઓલપાડ ચોર્યાસી કડવા પાટીદાર સમાજ ભવન,
અમીકુંજ, જહાંગીરપુરા, સુરત.**

ઉતારાનું સ્થળ : ઈસ્કોન મંદિર, જહાંગીરપુરા, સુરત.

કાર્યક્રમની રૂપરેખા : તા. : ૨૭-૦૪-૨૦૨૪, શનિવારે સાંજે

૫:૩૦ થી ૬:૦૦ : હરિ:ૐ ધૂન ભજનો - લવાછા મંડળ
૬:૦૦ થી ૬:૪૫ : શ્રી ગુરુગીતા સ્વાધ્યાય/નામ સંકીર્તન
૬:૪૫ થી ૭:૩૦ : સત્સંગ/ વક્તવ્ય ડૉ. મનસુખભાઈ પટેલ
૭:૩૦ થી ૮:૦૦ : ભોજન પ્રસાદ

રવિવાર સવારે તા. ૨૮-૦૪-૨૦૨૪

૬:૩૦ થી ૭:૧૫ : ચા-કોફી-અલ્પાહાર
૭:૩૦ થી ૮:૦૦ : હરિ:ૐ નામસ્મરણ
૮:૦૦ થી ૮:૦૦ : નિત્ય પ્રાર્થના-આરતી
૮:૦૦ થી ૧૦:૧૫ : ભજનો (ભાવિક પટેલ)
૧૦:૧૫ થી ૧૦:૩૦ : એવોર્ડ વિતરણ
૧૦:૩૦ થી ૧૧:૩૦ : પૂજ્ય શ્રીમોટા વિશે ઉદ્બોધન - શ્રી કમલભાઈ મહેતા (કુંભકોણમ્)
૧૧:૩૦ થી ૧૧:૪૫ : આશ્રમનો અહેવાલ
૧૧:૪૫ થી ૧૨:૧૫ : યજમાન આભારવિધિ ગુરુવંદના
૧૨:૩૦ થી ૨:૦૦ : ભોજન પ્રસાદ

: વિજ્ઞપ્તિ :

શનિવારે તા. ૨૭-૦૪-૨૦૨૪ના રોજ બહારગામથી આવનાર અને ઉતારા સ્થળે રહેવા ઈચ્છનાર સ્વજનોને તેમની સંખ્યા તા. ૨૦-૦૪-૨૦૨૪ સુધીમાં નીચેના કોઈ પણ નંબર ઉપર જાણ કરવા વિનંતી.

સંપર્ક સૂત્ર : સુરત : ઋત્વિક મોદી : મો. ૮૩૨૦૮ ૮૦૦૬૭/ હેમંત મોદી : મો. ૮૩૧૩૨ ૮૨૭૩૩

YouTube

ઉત્સવની લિંક મેળવવા માટે અહીં ક્લિક કરો.
નોટિફિકેશન માટે ચેનલને સબસ્ક્રાઈબ કરો.

ભાવાંજલિ
વહાલા ઝીણાભાઈને ચરણે
(અનુષ્ટુપ)

આશ્રમની પહેલાંયે જેની પસંદગી થઈ,
કેવા કેવા તબક્કામાં તપશ્ચર્યા કર્યા કરી. ૧
નિર્મોહી પૂર્ણ નિર્લોભી, સદ્ભાવ-ધારી જીવને,
જે જે મળે બધાંનેયે ચાહ્યા કરે ખરા દિલે. ૨
પ્રત્યેક કર્મને માટે શી તે તત્પરતા ધરે !
જેનું તેનું ચીંધું કર્મ ઉત્સુક કરવા હ્રદે. ૩
ભાગીને છૂટવા વૃત્તિ કશામાંથી ન એમને,
પૂરા ઉત્સાહી ખંતીલા મળેલા કર્મને વિષે. ૪
ગમે ત્યારેય શા પોતે તૈયાર, સાબદા રહે,
નીરોગી, સાવ નિષ્કોધી, કર્મની પટુતા દિલે. ૫
બધાંયે કર્મની કેવી શી આવડત એમને !
ના કશું કરવાની ના એમને મુખ નીકળે. ૬
આશ્રમ કાજ તો કષ્ટો કેવાં કેવાં સહ્યાં ચહી,
ફરિયાદ તણો શબ્દ કાઢ્યો એકે ન મુખથી. ૭
જેના વિના કદી ચાલે નહિ આશ્રમ કો' રીતે,
સાથે સાચવનારા શા બધાંનાય સ્વભાવને. ૮
જાત નીચોવી નાંખી છે સમર્પણે જ ભાવથી,
જેને સમયની ટાંચ વર્તાતી જ કદી નથી. ૯
ગમે તે કામ છો સોંપો છતાં તત્પર શા સદા !
લેવા ઉપાડી પ્રેમેથી ને તે પાર ઉતારવા. ૧૦
સર્વને રાખવા રાજી પોતે શા વિજયી જ છે !
નિરભિમાની શા જેને, માન કેરી પડી ન છે ! ૧૧
સદાચે હસતા કેવા ! કર્મ વ્યાસંગમાં રમે,
નવરું બેસી રહેવાનું જેને કદીય ના ગમે. ૧૨

કશા વિશે ન ચિંતા છે, કશાની ચણચણાટી ના;
કોઈનુંયે નકારાત્મક પોતે બોલ્યા નથી કદા. ૧૩
'પ્રાણ આશ્રમના પોતે, છતાં પોતે જ કે' જ છે,
એ રીતે જીવને વર્તે, પોતે નિઃસ્પૃહી સાવ છે. ૧૪
'મરતાંનેય કદી ફ્રે ના મેર' એવા મનુષ્યને,
સંસારે વિરલા કોક ઝીણાભાઈ સમા મળે. ૧૫
પ્રતિષ્ઠા, કીર્તિની જેને સહેજે પડી નથી જગે,
સંબંધ આગવો પોતે બાંધવાનું ન તે ચહે. ૧૬
મહત્ત્વ આગવું ક્યાંયે પોતાનું દેખવા ન દે,
અન્યાય કેટલા કેવા પ્રેમે સહ્યા કરેલ છે. ૧૭
ખોટી રીતે થયા જેઓ ગુસ્સે તો એમના પરે,
તેવાની પર સદ્ભાવ, પ્રેમ તે નિત્ય ઠાલવે. ૧૮
વઢીને ધૂળ કાઢી છે ઝીણાભાઈની જેમણે,
સેવા એવાનીયે પોતે હર્ષે હર્ષે કરી જ છે. ૧૯
ભણ્યા ભલે ન છે પોતે, કિંતુ સાચું ભણેલ છે,
જીવન જે રીતે જીવે તે ભણતર, યોગ્ય છે. ૨૦
કળા, કુનેહ સૌ કર્મે, હોશિયારી બધી રીતે ;
છતાં ચ્હેરા પરે એવું કળાયે છે ન કો' રીતે. ૨૧
કોઈને કે' કહેવાની સ્પષ્ટ ચોકખું ખરેખરું,
હિંમત તેમનામાં ના એવા છે સવા શા ભીરુ ! ૨૨
વિનયશીલ, મર્યાદા ઓળંગે નવ કોઈની,
નમ્રતા એમના જેવી મળે ભાગ્યે જ કોકની. ૨૩
એવા મને મળ્યા પોતે સંભાળવા જ આશ્રમ,
એવાને ચરણે હર્ષે ધરું ભાવાંજલિ પદ. ૨૪
- મોટા

કૃપા, બીજી આ.પૃ.૫-૬

ગુજરાતની ઊજળી સંત-પરંપરામાં એક એવા સિદ્ધસાધક થઈ ગયા, જે સંતોના બાહ્ય પરિવેશની દૃષ્ટિએ બહુવિધ સેવાલક્ષી પ્રવૃત્તિઓને કારણે નોખા-અનોખા તરી આવે. સંન્યાસ પછી એમનું હુલામણું નામ ચોફેર એટલું તો પ્રચલિત બન્યું કે આજે મૂળ નામની ઓછા લોકોને જાણ હશે. ગુર્જરભૂમિના આ ‘સાચા સંસારી સાધુ’ એટલે યૂનીલાલ આશારામ ભાવસાર ઉર્ફે પૂજ્ય શ્રીમોટા (૧૮૯૮-૧૯૭૬)!

‘મારે સમાજને બેઠો કરવો છે’ એવા દૃઢ સંકલ્પ સાથે મોટાએ સમાજના સર્વાંગી વિકાસને પોતાનું જીવનધ્યેય બનાવ્યું હતું. વ્યક્તિ અને સમાજ માનસિક-શારીરિક રીતે સ્વસ્થ બને તે માટે જીવનપર્યંત કાર્યશીલ રહેનાર શ્રીમોટાએ ભગવાં ધારણ કર્યા વિના કે પછી ઘરબાર છોડ્યા વિના આત્મકલ્યાણ સાથે સમસ્ત સમાજ માટે પણ લાંબા ગાળાની અનેક હિતકારી પ્રવૃત્તિઓ શરૂ કરી હતી.

સ્વરાજ્યની લડતોમાં સામેલ:

પૂજ્ય શ્રીમોટાનો જન્મ ૪થી સપ્ટેમ્બર, ૧૮૯૮ (તિથિ અનુસાર સંવત ૧૯૫૪ના ભાદરવા વદ ચોથ)ના રોજ સાવલી (જિ.વડોદરા) ખાતે મધ્યમ પરિવારમાં થયો હતો. પિતા રંગરેજનું કામ કરતા અને ‘ભગત’

તરીકે ઓળખાતા. બાળ યૂનીલાલનો ઉછેર સામાન્ય વાતાવરણમાં થયો હતો. પાછળથી ભાવસાર પરિવાર ધંધાર્થે કાલોલ (જિ. પંચમહાલ) આવી વસ્યો હતો. યૂનીલાલે માધ્યમિક ભણતર પેટલા (જિ.આણંદ) અને કોલેજ શિક્ષણ વડોદરામાં લીધું હતું.

જલિયાંવાલા બાગના નરસંહાર (૧૯૧૯) પછી ગાંધીજીએ સ્વરાજ્યની લડત ઉપાડી. તેમની હાકલ પરથી બે વિદ્યાર્થીઓ પણ સરકારી કોલેજનો બહિષ્કાર કરી એપ્રિલ, ૧૯૨૧માં ગુજરાત વિદ્યાપીઠ (અમદાવાદ) માં જોડાયા. આ બંને આગળ જતાં ગુજરાતના મહાન સંતો બન્યા. યૂનીલાલ ભાવસાર ‘પૂજ્ય શ્રીમોટા’ તરીકે, જ્યારે પાંડુરંગ વિક્રલ વળામે ‘રંગ અવધૂત’ (૧૮૯૮-૧૯૬૮) તરીકે ખ્યાતિ પામ્યા!

વિદ્યાપીઠમાં તેઓ ગાંધીજી (૧૮૬૯-૧૯૪૮), કાલેલકર (૧૮૮૫-૧૯૮૧), કૃપલાણી (૧૮૮૮-૧૯૮૨) અને ગિદવાણી (૧૮૮૯-૧૯૫૭)ના હાથ નીચે રાષ્ટ્રીય ચળવળના રંગે રંગાયા, ગાંધીજીના આદેશથી અસહકારની લડત (૧૯૨૧-’૨૨)માં ઝંપલાવ્યું અને અભ્યાસ છોડી લોકસેવા કરવા ભરૂચ જિલ્લાનાં ગામડાંઓ ખૂંટી વળ્યા. પછી નડિયાદ (જિ.ખેડા) આવી ઈન્દુલાલ યાજ્ઞિક (૧૮૯૨-

૧૯૭૨)ના માર્ગદર્શન હેઠળ ચાલતા અંત્યજ સેવામંડળમાં જોડાયા અને હરિજનશાળાની નોકરી સ્વીકારી.

સેવા અને સાધનાનો સંગમ :

પરંતુ મોટું કુટુંબ, સીમિત પગાર, દેવાંની ચિંતા, પરિવારજનોનો ઉપહાસ અને ઉપેક્ષા વગેરેથી તેમને વાઈ-મૂર્છાનો રોગ લાગુ પડ્યો. આથી હતાશ થયેલા યુનીલાલે ચિંતાના ભાર તળે ૧૯૨૨માં ગરુડેશ્વરની ભેખડ પરથી નર્મદામાં ઝંપલાવી દીધું; પરંતુ કોઈ દૈવયોગે બચાવ થયો. સંત અવિનાશી મહારાજ (બાળયોગીજી)એ એમને ૨૨મી જાન્યુઆરી, ૧૯૨૩ (વસંત પંચમી)ના દિવસે દીક્ષિત કરી ‘હરિઃઔં’ મંત્રજાપ કરવા કહ્યું.

આમાં કોઈ ઈશ્વરીય સંકેત માની એમણે ‘હરિઃઔં’ નો મંત્રજાપ આરંભ્યો. ચારેક માસમાં જ હિસ્ટિરિયા (ફેફરું) ગાયબ થઈ જતાં આત્મશ્રદ્ધા વધી. ૧૯૨૩માં જ સાંઈખેડા (જિ. નરસિંહપુર, મધ્યપ્રદેશ)ના અવધૂત સંત ધૂણીવાળા દાદા ઉર્ફે સ્વામી કેશવાનંદજી સુકીર્તિ મહારાજ (૧૮૪૨-૧૯૩૦)નાં દર્શન કરી આધ્યાત્મિક પ્રેરણા પામ્યા. તેઓ એમના ગુરુ હતા.

તે પછી ૧૯૨૮માં સાકોરી (જિ. અહમદનગર, મહારાષ્ટ્ર)ના બાબા ઉપાસની મહારાજ ઉર્ફે કાશીનાથ ગોવિંદરાવ

શાસ્ત્રી (૧૮૭૦-૧૯૪૧) સહિત સંતો - મહાત્માઓનો પરિચય થતાં સેવા સાથે સાધના પણ આરંભી. મન મક્કમ અને ચિત્ત શાંત થયું. પરિણામે ૧૯૩૦માં મનની નીરવતાનો અનુભવ કર્યો.

૧૯૩૦-’૩૨ દરમિયાન નમક સત્યાગ્રહની લડતોમાં ભાગ લીધો અને સાબરમતી, વીસાપુર, નાસિક, યરવડા જેલમાં પણ ગયા. ૧૯૩૨-’૪૬ લગી ‘હરિજન સેવક સંઘ’ના સહમંત્રી રહ્યા. સમાંતરે વિકટ સાધનાઓ કરીને ઉચ્ચ આત્મિક વિકાસ સાધતા ગયા. ૧૯૩૪માં દ્વૈત (સગુણ બ્રહ્મ)નો અને આખરે ૨૯મી માર્ચ, ૧૯૩૯ અને રામનવમીની રાત્રે બનારસમાં એમને અદ્વૈત(નિર્ગુણ બ્રહ્મ)નો સાક્ષાત્કાર થયો.

‘મોટા’ કેમ કહેવાયા ?

ત્યારબાદ તેઓ દેશાટને નીકળ્યા. તે દરમિયાન તામિલનાડુના કુંભકોણમ્ અને તિરુચિરાપલ્લીમાં એન. ગોપાળદાસની પેઢીના ભાગીદાર (અને પછીથી અમદાવાદ હરિજન આશ્રમના કાર્યકર) નંદુભાઈ શાહ ઉર્ફે નંદલાલ ભોગીલાલ શાહ (૧૯૦૪-૨૦૦૪) સાથે તેઓ નિકટના પરિચયમાં આવ્યા, જેઓ પાછળથી એમના સાધક-અંતેવાસી બન્યા.

નંદુભાઈનાં માતા જેઠીબાએ યૂનીલાલને પોતાનો દીકરો માન્યો હતો. બીજા પુત્રો કરતાં તેઓ વયમાં મોટા હોવાથી તેમને ‘મોટા’ તરીકે

સંબોધવાનું શરૂ કર્યું. જેઠીબાને મોટો વખત જતાં યુનીલાલ મટી બધા માટે ‘સંત શ્રીમોટા’ બની ગયા !

પોતે પ્રારંભમાં અનુભવેલી ‘એકાન્ત’ માટેની મુશ્કેલી બીજા સાધકોને ન પડે તે માટે દક્ષિણ ભારતના પ્રવાસ પછી ગુરુપ્રેરણાથી તેમણે કુંભકોણમ્, નડિયાદ, સુરત અને નરોડા ખાતે ‘હરિ:ૐ આશ્રમો’ સ્થાપ્યા અને તેમાં આત્મિક શ્રેય માટે એકાંતિક વાતાવરણ પૂરું પાડતાં ‘મૌનમંદિરો’ (સાધના કુટિરો)ની પણ યોજના કરી.

વૈજ્ઞાનિક અભિગમનું ધ્યેય :

પૂ. શ્રીમોટા જે કોઈ વાત કરતા તે કોઈ શબ્દાડંબર વિના દિલની ભાષામાં વાત કરતા. એમના મતે આ કાળ વિજ્ઞાનનો છે. કુદરત પોતાની બક્ષિસો આપવા તત્પર છે. આપણામાં ગ્રહણશીલતા કે ભૂમિકા જાગેલી નથી. વિજ્ઞાનનાં આ રહસ્યો ખૂલે, એનાં સંશોધનો થાય એ જરૂરી છે. પાંડુરંગ શાસ્ત્રી (૧૯૨૦-૨૦૦૩)ના ‘છોડમાં રણછોડ’ની જેમ દાયકાઓ પૂર્વે મોટાએ ‘જ્ઞાનમાં ભગવાન’ની વાત કરી. એમની વિજ્ઞાનલક્ષિતા એમને અનન્ય સંત તરીકે સ્થાપે છે.

પૂ.શ્રીમોટા વિશે ઘણું લખાયું છે. જીવન વિશેની ગહન ફિલસૂફીની ઘણી વાત એમણે ચર્ચી છે. રોજબરોજના વ્યવહારપરત્વે પણ

એમનું ચિંતન સૂક્ષ્મ છે. તેઓ નર્ચા ભક્તિમાર્ગી નહોતા. એટલે તો એમના આશ્રમોમાં પૂજાપાઠ-ક્રિયાકાંડ, કથા-આખ્યાનો, યજ્ઞો-ભંડારા, પાટોત્સવો-મહોત્સવો, સમારંભો-પ્રવચનો, સમાહો-પારાયણો, યાત્રા-રેલી... જેવા કોઈ ક્રિયાકલાપોની ધમાલ નથી !

પણ, વૈજ્ઞાનિક અભિગમના વિકાસ પરત્વે જે ધ્યાન અપાયું છે તે તેને આવા અન્ય સ્થાનોથી નોખા પાડે છે. આજે પણ એમના આશ્રમોમાં માત્ર ચાર ઉત્સવો (ભાદરવા વદ ચોથ-પ્રાગટ્ય દિન, વસંત પંચમી-દીક્ષા દિન, રામનવમી-સાક્ષાત્કાર દિન અને ગુરુપૂર્ણિમા) સાદાઈથી ઊજવવામાં આવે છે.

વિવિધ ક્ષેત્રે પ્રદાન :

પૂજ્ય શ્રીમોટાએ જાહેરજીવનનાં વિવિધ ક્ષેત્રોમાં દાનગંગા વહાવી છે. સાઈકિલગ, તરણસ્પર્ધા, સ્નાનાગારોનું નિર્માણ, કિશોરો માટે ‘બાલભારતી’ અને વયસ્કો માટે ‘જ્ઞાનગંગોત્રી’ ગ્રંથશ્રેણીરૂપે પ્રથમ ગુજરાતી વિશ્વકોશ (વીસ ભાગો)નું પ્રકાશન તેમજ સાહસ, શૌર્ય, પરોપકાર, વિજ્ઞાન, તબીબી અને કૃષિ સંશોધનો તથા લલિત અને લલિતેતર કળાઓને પોષવા અને પ્રેરવામાં શ્રીમોટાએ ગુજરાતમાં કરોડો રૂપિયા ખર્ચ્યા છે.

તેમના ટ્રસ્ટે પચીસ જિલ્લામાં લગભગ તેર કરોડ રૂપિયાના ખર્ચે પ્રાથમિક શાળાઓના પોણા નવ હજાર ઓરડાઓ બાંધવામાં સહાય કરી છે. છાત્રાવાસો કે વિદ્યાલયોનાં મકાનો બાંધવા કે અન્ય શૈક્ષણિક સુવિધાઓ વધારવા તેમજ દુષ્કાળરાહતની પ્રવૃત્તિમાં પણ હરિઃઔં આશ્રમ ટ્રસ્ટ અગ્રેસર રહ્યું છે.

દેવાં અને દવાથી કંટાળીને આપઘાત કરવા નીકળનાર શ્રીમોટાએ એકલે હાથે ભક્તોના દાનથી શિક્ષણ, જ્ઞાનવિજ્ઞાન, વ્યસનમુક્તિ, શારીરિક તંદુરસ્તી, આત્મિક સાધના જેવી અનેકાનેક સત્પ્રવૃત્તિઓ વિકસાવી બતાવી. શ્રીમોટા અધ્યાત્મમાર્ગના યાત્રી અને સગુણ-નિર્ગુણ બ્રહ્મના સાક્ષાત્કારી સિદ્ધપુરુષ હતા. પરંતુ નાણાંના વહેવારમાં ભારે કાળજીવાળા. સમાજ પાસેથી જ એક હાથે લીધું ને બીજા હાથે સમાજોપયોગી કામમાં આપી દીધું.

સમાજસેવાની આદર્શ પ્રતિભા :

પૂ.શ્રીમોટાએ જીવનને ઉત્કૃષ્ટ બનાવે એવા પ્રેરણાત્મક સાહિત્યનું વિપુલ પ્રમાણમાં સર્જન કર્યું હતું. એમનાં લખાણોમાંથી ૮૩ જેટલાં પુસ્તકો સંપાદિત, તેમાંથી ફરી પંદર સંકલિત અને ત્રણ અંગ્રેજીમાં અનુવાદિત થયાં છે. એમનાં કેટલાક નોંધપાત્ર પુસ્તકોમાં ‘મનને, જિજ્ઞાસા’, ‘તુજ ચરણે’, ‘સાધનામર્મ’, ‘સંતહૃદય’, ‘ભાવરેણું’, ‘હરિજન સંતો’,

‘જીવનસંગ્રામ’, ‘જીવનસૌરભ’, ‘જીવન-ગીતા’, ‘જીવનપરાગ’, ‘મૌનમંદિરનો મર્મ’, ‘મૌનએકાંતની કેડીએ’, ‘શેષવિશેષ’, ‘ગુણવિમર્શ’, ‘શ્રીસદ્ગુરુ’, ‘આર્તપોકાર’, ‘આત્મચરિત્ર’નો સમાવેશ થાય છે.

‘મારા અવસાન પછી ઈંટ-ચૂનાનું કોઈ સ્મારક ન કરતાં, જે કાંઈ દાન આવે તેનો ઉપયોગ ગુજરાતમાં શાળાના ઓરડા બાંધવા માટે કરજો’ એવા વસિયત સાથે પૂ. મોટાએ સ્વૈચ્છિક રીતે દેહલીલા સંકેલી લીધી. મહી નદીતટે ફાઝલપુર (જિ. વડોદરા) ગામે એલેમ્બિકના માલિક રમણભાઈ ભાઈલાલભાઈ અમીન (૧૯૧૩-૨૦૦૦)ના ફાર્મહાઉસમાં ૨૩મી જુલાઈ, ૧૯૭૬ના એમણે અંતિમ શ્વાસ લીધા.

મદ્રાસી રીતની સફેદ ખાદીની લુંગી, ખભા ઉપર ઉપવસ્ત્ર અને માથે કાઠિયાવાડી ઢબનું ફાળિયું.... આ એમનો કાયમી પરિચિત બાહ્ય પહેરવેશ રહ્યો હતો. પોતે એક મુક્તાત્મા અને સિદ્ધયોગી છતાં કદી કોઈ ચમત્કારોમાં પડ્યા નહોતા. આનંદ, સાદગી અને નમ્રતાની મૂર્તિ હતા. ગુજરાતના આધ્યાત્મિક-ભૌતિક વિકાસમાં મહત્વનું પ્રદાન આપનાર અને સમાજસેવાનાં અનેક કાર્યો સાથે સંકળાયેલા રહેનાર મુઢીઊંચેરા લોકસેવક સંત પૂજ્ય શ્રીમોટાનું જીવન સમાજ માટે એક આદર્શ છે.

મો.૮૪૨૭૨૨૩૧૫૦

સાભાર: અખંડઆનંદ, સપ્ટેમ્બર, ૨૦૨૩

૧૯૩૯ના માર્ચની ૨૯મીએ કાશીમાં અદ્વૈતના સાક્ષાત્કારનો અનુભવ થયેલો. જાણે અનેક કોટિ સૂર્યનો પ્રકાશ આજુબાજુ પથરાઈ જઈને શરીરમાં પણ પ્રવેશ્યો. ત્યારે મહાસમાધિમાં ઊતરી જવાનું બનેલું. સમાધિમાંથી જાગતાં જોયું તો શરીરનો ગુહ્ય ભાગ અને તેની આજુબાજુનો ભાગ પણ બળી ગયેલો, જેની દવા બનારસ યુનિવર્સિટીના આયુર્વેદિક કોલેજના ડીન શ્રી પાઠક સાહેબની કરાવેલી.

તે અનુભવની વેળાથી, ત્યારથી જ મુક્ત દશાની શરૂઆત થઈ ચૂકી. ‘I am Omnipresent’ ‘હું સર્વત્ર વિદ્યમાન છું,’

- એવી ચેતનાત્મક ભાવનાનો સર્વ પ્રકારે વિકાસ પ્રવર્તનમાન હતો અને છે.

તે કાળે જે અનુભવ થયો તે પણ એક સગુણનો અનુભવ હતો. પરંતુ તેમાંથી તાત્કાલિક હનુમાન કૂદકો મારીને અથવા તો હનુમાન કૂદકાથી તેમાંથી નિર્ગુણના અનુભવમાં પ્રવેશવાનું બન્યું. તે અનુભવનું પોતાના આધારમાં સંપૂર્ણ પ્રતિષ્ઠિત થઈ જવાપણું બનીને તેમાં સંપૂર્ણ કેંદ્રિતતા જીવંતપણે પ્રગટીને તે પછી તેના ભાવનો વિસ્તાર થયા કરતો અનુભવમાં પ્રગટ્યા કર્યો. તેમાં તે ભાવરૂપે હતો તેમ પણ ન કહી શકાય. જેમાં તેમાં તે

એકરૂપ પ્રવર્તતો અનુભવાય અને તેમ છતાં પાછો પોતે તે તે બધામાં હોવા છતાં નોખો પણ હોય અને એકરૂપ પણ હોય એવું સતત અનુભવાયા જતું. તાદાત્મ્યનો ચેતનનો ગુણધર્મ તે પછીથી જીવનમાં પ્રગટવા માંડ્યો એમ જરૂર કહી શકાય. માતાને બાળક પરત્વે જે તાદાત્મ્ય વૃત્તિ હોય છે તે તો પ્રકૃતિવશાત્ હોય છે અને તે પણ તેમાં સળંગ એકધારું તાદાત્મ્ય હોતું નથી. બાબર અને હુમાયુનો દાખલો એ પણ એક જીવ પ્રકારની તેના પરત્વેની ઉત્કટમાં ઉત્કટ લાગણીનો પ્રાદુર્ભાવ ગણી શકાય અને તેવું તો એકાદ વાર બની જાય. જ્યારે ચેતનના ગુણધર્મમાં તે તે બધું પ્રકૃતિવશાત્ બનતું હોતું નથી. અને તેવી ચેતનાત્મક તાદાત્મ્યતા સળંગ એકધારી પ્રગટેલી રહે છે. અને તેવી સળંગ એકધારી તાદાત્મ્યતા હંમેશને માટે તે ને તે સ્થિતિમાં જીવંત પ્રગટ્યા જ કરે એવું પણ હોતું નથી. ચેતનના તેવા અનુભવ પછીથી કોઈકનામાં તે અમુક કાળ સુધી પ્રવર્ત્યા કરે અને કોઈકને તે પછી તેવું ન પણ બને. કોઈકને તો વળી તેના આધારના રોમેરોમમાંથી પસાર થઈને અદૃશ્ય પણ થઈ જાય. જેનું શરીર ચેતનના આધારને માટે તેના ભાવની યથાયોગ્યતાના પ્રમાણમાં સંપૂર્ણપણે યોગ્યતાવાળું વિકસેલું ન હોય તો તેવાને કદાચ વધુ સમય તેવું બને ખરું.

‘ભગતમાં ભગવાન’ દૃઢી આ.પૂ.૨૩૫-૨૩૬

● તરણામાંથી મેરુ, ૭મી આ.પૂ.૨૦૦

(૪) સૂક્ષ્મ જગતની અદ્ભુત યાત્રા-૧

શ્રી અશ્વિનભાઈ રાવલ

(આ લેખમાળા શ્રી રજનીભાઈ બર્માવાળા, સુરત તરફથી પ્રાપ્ત થયેલ છે. જે શ્રી અશ્વિનભાઈ રાવલે ફેસબુક માધ્યમથી પ્રકાશન કરેલ. તેની અત્રે પુનઃપ્રસ્તુતિ કરી છે. જેના પ્રેષક શ્રી ધીમંતભાઈ ધીવાળા છે. -સંપાદક)

૧૯૭૪માં મારી મુલાકાત સ્વામી અભેદાનંદ સાથે બેટ દ્વારકામાં થયેલી. તેઓ કલાકોના કલાકો સુધી સમાધિ અવસ્થામાં રહેતા. અને સૂક્ષ્મ જગતમાં વિહાર કરતા. તેઓ સૂક્ષ્મ જગતમાં અનેક દિવ્ય આત્માઓને મળતા અને મૃત્યુ પછીના જીવન વિશે ઘણી બધી માહિતી મેળવતા. આ બધી માહિતીનો ટૂંકસાર આ લેખમાળામાં છે. છ હપ્તાની આ લેખમાળા વાંચવાનું ના ચૂકશો. કારણ કે દુનિયાના કોઈ પણ સાહિત્યમાં આટલી સચોટ માહિતી મૃત્યુ પછીના જીવન વિશેની નથી.

૧૯૭૪ના સપ્ટેમ્બર મહિનાની આ વાત : મારી ઉંમર ત્યારે સત્તાવીસ વર્ષની. એ સમયે હું દ્વારકા પોસ્ટ ઓફિસમાં ટેલિગ્રાફિસ્ટ હતો. એ જમાનો તારનો હતો. મોબાઈલ પણ નહોતા કે એસટીડી પીસીઓ પણ ન હતા. તારવ્યવહાર વધુ સક્રિય હતો. એટલા માટે દ્વારકામાં મારી સારી ઓળખાણો પણ હતી અને પ્રતિષ્ઠા પણ હતી.

દ્વારકામાં આધ્યાત્મિક ચેતના ખૂબ જ સક્રિય રહેતી. સમગ્ર દેશમાંથી હજારો યાત્રાળુઓ ભક્તિભાવથી દ્વારકાધીશનાં દર્શન કરવા આવતા અને રસ્તાઓ ઉપર ધૂન બોલાવતા આગળ વધતા.

ઘણીવાર સંત મહાત્માઓ, નાગા બાવાઓ અને સાધુઓ પણ આવતા. દ્વારકા આવનારાં બેટ દ્વારકા પણ અવશ્ય જતાં.

દ્વારકામાં પુષ્કરભાઈ ગોકાણીની ઓળખાણ મને થયેલી. પુષ્કરભાઈ ખૂબ જ વિદ્વાન હતા અને મોટા મોટા મહાત્માઓ સાથે એ સંપર્કમાં રહેતા. એકવાર એમણે મને કહ્યું કે રાવલભાઈ બેટ દ્વારકામાં એક સિદ્ધપુરુષ પધાર્યા છે. સૂક્ષ્મ જગત સાથે સંબંધ ધરાવે છે. મળવા જેવી વિભૂતિ છે. રસ હોય તો કાલે રવિવારે અમારી સાથે આવો. મને તો નાનપણથી જ અગમ-નિગમ અને અધ્યાત્મમાં રસ હતો. આવો મોકો હું ચૂકી ના શકું. મેં મારા ઓખાના મિત્ર મહેશભાઈને પણ વાત કરી. એ પણ તૈયાર થયા. રવિવારે પુષ્કરભાઈ, એમના એક મિત્ર, હું અને મહેશભાઈ એમ ચાર જણા બેટ દ્વારકા પહોંચ્યા.

એમનું નામ સ્વામી અભેદાનંદ હતું. કાળાં ભમ્મર દાઢી-મૂછ અને માથા ઉપર ટાલ ! આંખોમાં કોઈને પણ આકર્ષી શકે એવી ગજબની ચમક અને પહાડી અવાજ ! ઉંમર લગભગ પાંસઠ વર્ષની પણ લાગે પચાસના. યોગ અને પ્રાણાયામના કારણે શરીર પણ એકદમ તંદુરસ્ત !

બેટ દ્વારકામાં એક નાનકડી ઓરડીમાં એમનો ઉતારો. અમે સાંજે લગભગ ચાર વાગ્યે પહોંચેલા. એમણે અમારું સ્વાગત કર્યું અને બેસવાનું કહ્યું. અમે એમનો ચરણસ્પર્શ કરી એમની સામે બેઠા. અગાઉ પુષ્કરભાઈને વર્ષો પહેલાં પણ

તે દ્વારકામાં મળેલા એટલે પુષ્કરભાઈથી તે સારી રીતે પરિચિત હતા.

અશ્વિન રાવલ (અમદાવાદ)

સૂક્ષ્મ જગતની અદ્ભુત યાત્રા

પ્રકરણ ૧

“હરિ:ૐ મને તો ગઈ કાલે જ ખબર પડી કે આપ પધાર્યા છો એટલે આપનાં દર્શન આવી ગયો. આ ત્રણ મારા મિત્રોને પણ સાથે લાવ્યો છું.” પુષ્કરભાઈએ વાતની શરૂઆત કરી. “હરિ:ૐ જી, બે દિવસ થયા. લગભગ એક મહિનાથી તમારા સૌરાષ્ટ્રમાં જ ધૂમી રહ્યો છું. સોમનાથ જૂનાગઢ અને હવે આ દ્વારકાની પવિત્ર ભૂમિ !” સ્વામીજી બોલ્યા.

“રાવલભાઈ, સ્વામીજી મૂળ તો કણાટિકના છે પણ ભારતની ઘણી ભાષાઓ બોલી શકે છે અને ગુજરાતી તો તમને એમ જ લાગે કે એ ગુજરાતી છે.” પુષ્કરભાઈએ મારી સામે જોઈને કહ્યું.

“સ્વામીજી, આજે તો બસ અમે તમને સાંભળવા જ આવ્યા છીએ. તમે ધ્યાનમાં બેસીને સતત સૂક્ષ્મ જગતમાં વિહાર કરો છો. અનેક આત્માઓ સાથે સંપર્કમાં છો. સૂક્ષ્મ જગતમાં દિવ્ય આત્માઓને પણ મળી ચૂક્યા છો તો અમને આજે આ બધી વાતો કરવાની કૃપા કરો. આજકાલ હું પણ સૂક્ષ્મ જગત વિશે વાંચી રહ્યો છું.”

“હરિ:ૐ, જી ભાઈ, અનુભવ તો ઘણા બધા છે પણ કેટલાંક રહસ્યો બતાવવાની મને મનાઈ છે. મારા બધા અનુભવો અને દિવ્ય

આત્માઓ સાથે જે પણ વાતો થયેલી છે એ બધી વાતો મને કહેવાની મનાઈ છે. હું કહેવાની કોશિશ કરું તોપણ મારી વાચા બંધ થઈ જાય.”

“અત્યારે પણ મારી સાથે બે દિવંગત સંત મહાત્માઓ આ રૂમમાં બેઠેલા છે. એટલે તમારે પોતાને કઈ જાણવું હોય કે સૂક્ષ્મ જગત વિશે કોઈ સવાલ હોય તો પૂછી શકો છો. હું જેટલી પણ શક્ય હશે એ માહિતી તમને આપીશ.”

“જી સ્વામીજી, સૌથી પહેલી શરૂઆત તો મૃત્યુથી કરીશું. આપ અનેક આત્માઓને મળેલા છો એટલે આ વિષયમાં પણ ઘણું બધું જાણો છો તો મૃત્યુ વખતે શું અનુભવ થાય છે એ જાણવાની ઈચ્છા છે.”

“કોઈનું મૃત્યુ ઉંમરના કારણે નેચરલ હોય છે, કોઈનું ટ્રેન કે વાહનઅકસ્માતમાં થાય છે, કોઈ સળગીને મરી જાય છે, કોઈ પાણીમાં ડૂબી જાય છે તો કોઈ ગળે ફાંસો ખાઈ આત્મહત્યા કરે છે, તો શું મૃત્યુ સમયની વેદના બધાની એક્સરખી જ હોય છે ?”

“જે લોકોના આ પ્રકારે મૃત્યુ થયા હોય છે તેમના આત્માઓને પણ હું મળ્યો છું અને જિજ્ઞાસાના કારણે તમારા જેવા સવાલો પણ પૂછેલા છે. ઉંમરના કારણે જે નેચરલ મૃત્યુ થાય છે એમાં વેદનાનું પ્રમાણ ઘણું ઓછું હોય છે. એમાં શ્વાસની પ્રક્રિયા બદલાય છે અને પછી ધીમી પડીને આંચકા સાથે બંધ થઈ જાય છે.”

“ગળે ફાંસો ખાવો કે પાણીમાં ડૂબી જવું એ બંને અનુભવો ગૂંગળામણના છે અને એમાં

ફેફસાંને બહુ જ કષ્ટ પડે છે અને ક્યારેક ફેફસાં અંદરથી ફાટી જાય છે, એવું મને જાણવા મળ્યું. પાંચેક મિનિટનો એ તરફડાટ ખૂબ જ પીડાદાયક હોય છે. આખું શરીર પ્રાણતત્ત્વ વિના માછલીની જેમ તરફડે છે.”

“જોકે આ તીવ્ર પીડા ત્યાં સુધી જ શક્ય હોય છે જ્યાં સુધી મગજને ઓક્સિજન પહોંચતો રહે. ગૂંગળામણમાં એક સ્થિતિ એવી પેદા થાય છે કે જ્યારે મગજને પ્રાણવાયુ મળતો નથી અને ત્યારે શરીર તરફડતું હોય તોપણ મરનારને પીડાનો કોઈ અનુભવ થતો નથી. અને ધીમે ધીમે ચેતના શાંત થતી જાય છે.”

“બસ કે ટ્રક નીચે કચડાઈ જવું કે ટ્રેન નીચે કપાઈ જવું એ અનુભવ પાંચેક મિનિટ સુધી અત્યંત પીડાદાયક હતો એવું જાણવા મળ્યું. જોકે એમાં પણ મગજને લોહી પહોંચતું બંધ થાય કે પછી પ્રાણવાયુ ન પહોંચે તો મરનારને પીડાનો કોઈ અનુભવ થતો નથી.” “સળગી જવાનું અત્યંત વેદનાપૂર્ણ હોય છે. જોકે એમાં પણ સળગવાની થોડી ક્ષણો પહેલાં જ ફેફસાંને ઓક્સિજન મળતો બંધ થાય છે અને ગૂંગળામણ ચાલુ થઈ જાય છે. મગજને જ્યારે પ્રાણવાયુ મળતો બંધ થાય એટલે પીડાનો અનુભવ થતો નથી. એટલે મૃત્યુના દરેક કેસમાં ગૂંગળામણ અને ફેફસાંની પીડા જોવા મળી છે.”

“ફેફસાં દરેક વ્યક્તિના જીવનમાં એક અગત્યનું અંગ છે અને મૃત્યુ પહેલાંની છેલ્લી વેદના ફેફસાંમાં જ થાય છે. ફેફસાંની સાથે જ હૃદય જોડાયેલું હોય છે અને ત્યાં જ દરેક માણસની

ચેતના સ્થિર થયેલી હોય છે જેને આપણે જીવ પણ કહીએ છીએ. પ્રકાશ અને ઊર્જારૂપી આત્મા નાભિમાં મણિપુરચક્ર સાથે અને સૂક્ષ્મ શરીર હૃદય પ્રદેશમાં અનાહતચક્ર સાથે મુખ્યતઃ જોડાયેલા હોય છે.”

“ફેફસાં જ્યારે આ રીતે છેલ્લી અવસ્થામાં પ્રાણવાયુ વિના તરફડતાં હોય અને જાગૃત મગજ કામ કરતું બંધ થાય ત્યારે અર્ધજાગૃત મન કે જે હૃદય પ્રદેશમાં રહેલી સૂક્ષ્મ ચેતના સાથે પણ જોડાયેલું હોય છે તેને આ જન્મમાં પૂરા જીવન દરમિયાન કરેલાં સારાં ખરાબ તમામ કર્મો એક ચિત્રપટની જેમ મનની આંખે દેખાય છે. થોડી ક્ષણોમાં આખા જીવનનો ચિતાર પ્રત્યક્ષ દેખાય છે.”

અમે બધાં મંત્રમુગ્ધ થઈને સ્વામીજીની વાણી સાંભળતાં હતાં.

“માનસપટલ ઉપર કર્મોનું ચલચિત્ર પૂરું થાય પછી સમગ્ર શરીરમાં વ્યાપેલી ચેતના કે ચૈતન્ય ઉપર તરફ ખેંચાવા લાગે છે અને ત્યારે શ્વાસોશ્વાસની પેટર્ન બદલાઈ જાય છે. આપણી સમગ્ર ચેતના વધુમાં વધુ મૂલાધારચક્ર સાથે જોડાયેલી હોય છે. એટલે કે પૃથ્વીતત્ત્વ સાથે જોડાયેલી હોય છે. તમામ ઈચ્છાઓ, તમામ વાસનાઓ, નિદ્રા, ભય, લોભ, ગુસ્સો વગેરે ભાવો આ મૂલાધારચક્ર સાથે જોડાયેલા હોય છે. આ ચક્રનો રંગ લાલ હોય છે.

“કમરથી નીચેનો સંપૂર્ણ ભાગ પૃથ્વી તત્ત્વથી ભરપૂર હોય છે. જેમાં પ્રજનન અવયવો, નિતંબ, સાથળ અને છેક એડી સુધીના પગનો

સમાવેશ થાય છે. મૃત્યુ સમયે જેવી ચેતના આ મૂલાધાર ચક્રને છોડીને ઉપર તરફ આગળ વધે કે તરત જ આ નીચેના તમામ અવયવો એકદમ ઠંડા થઈ જાય છે અને ઉષ્મા ગુમાવી દે છે. આ રીતે નીચેનું શરીર શાંત થતું જાય છે.”

“એ પછી ત્યાં ભેગી થયેલી ચેતના ઉપરના સ્વાધિષ્ઠાન ચક્ર તરફ આવે છે. આ ચક્ર જલતત્ત્વ સાથે જોડાયેલું છે. વાસનાના આવેગો અને તમામ ભોગ ભોગવવાની ઈચ્છા આ ચક્રમાંથી પેદા થાય છે. જે લોકોનું જીવન વાસનામાં જ અને ભોગોમાં જ પૂરું થયું હોય છે એ લોકોની ચેતના આ ચક્રમાં જ સ્થિર થાય છે. મૃત્યુ સમયે ઉપરની તમામ ચેતના નીચે તરફ ખેંચાઈ આવે છે અને નીચેના માર્ગે જ શરીરની બહાર આવી જાય છે.”

“નાડી એક પ્રકારનો રેલવે ટ્રેક છે જે માર્ગે આત્માનો ગર્ભમાં પ્રવેશ થાય છે અને મૃત્યુ સમયે આત્મા પણ નાડી માર્ગે જ બહાર આવે છે. સારાં કર્મો કર્યા હોય અને જીવનભર સાત્ત્વિક જીવન જીવ્યા હોય એવા લોકોનો આત્મા આજ્ઞાચક્ર તોડીને બહાર આવે છે જેથી મૃત્યુ સમયે બંને આંખો ઉપર તરફ ખેંચાઈ જાય છે અને મોઢું પહોળું થઈ જાય છે. માત્ર સિદ્ધપુરુષોમાં તે સહસ્રારચક્ર ભેદીને બહાર આવે છે. એટલા માટે જ મૃત્યુ સમયે નાડીઓ ખેંચાય છે એવું ઘણા કહેતા હોય છે.”

“મૃત્યુના અધિષ્ઠાતા દેવ શિવ પોતે છે એટલા માટે આપણું અપમૃત્યુ કે અકાલ મૃત્યુ ના થાય એના માટે શિવની પ્રાર્થના વેદ મંત્રોમાં છે. શિવ અકાલ મૃત્યુનો યોગ દૂર કરી શકે છે અને

એમનો મંત્ર મહામૃત્યુંજય કહેવાય છે જેમાં મૃત્યુ સમયની આ વેદના દૂર કરવાની તાકાત આ મંત્રમાં છે. આપણી એ મોટી ગેરસમજ છે કે આપણે મહામૃત્યુંજય મંત્રને આયુષ્ય માટેનો કે જીવ બચાવવા માટેનો મંત્ર માની બેઠા છીએ.”

“મહામૃત્યુંજય મંત્રનો અર્થ તમને આવડે તો આ મંત્રનું રહસ્ય તમને સમજાય. ત્રણ નેત્રવાળા અને જીવનમાં સુગંધી અને પુષ્ટિ આપનારા હે શિવ, અમે તમને હૃદયપૂર્વક પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે જેમ પાકેલું કોળું વેલાના બંધનમાંથી એકદમ જ ખરી પડે એ જ રીતે મૃત્યુ સમયના આ વેદનામય બંધનમાંથી તત્કાલ અમને મુક્ત કરો મતલબ કે આત્માને સરળતાથી બહાર ખેંચી લો.”

“જી સ્વામીજી. હવે આત્મા શરીરમાંથી છૂટો પડ્યા પછી સૂક્ષ્મ શરીરને શું અનુભવ થાય છે અને કેવી રીતે એ આગળ ગતિ કરે છે એ જાણવાની તીવ્ર ઈચ્છા છે. યમરાજા જીવને લેવા આવે છે એવી પણ વાતો પુરાણોમાં વાંચી છે. આપ તો સૂક્ષ્મ જગતના અનેક આત્માઓ સાથે ચર્ચા કરી ચૂક્યા છો તો એ વિશે સત્ય હકીકત શું છે તે પણ અમને જણાવવાની કૃપા કરો.”

“જુઓ, આ બાબતમાં દરેકના અનુભવ અલગ અલગ છે. યમરાજા પોતે તો નથી આવતા પણ સૂક્ષ્મ જગતનું આખું નેટવર્ક જ અલગ છે. ઘણીવાર તમારા કોઈ સ્વજન જે ઊંચા લેવલ ઉપર પહોંચી ગયા હોય તે આવે છે તો ક્યારેક તમે જે આધ્યાત્મિક માર્ગે હો તે પંથના કે ધર્મના કોઈ અનુયાયી આવે. ક્યારેક તમારા અંગત મિત્ર જે

ઊંચા લેવલ ઉપર પહોંચી ગયા હોય તે પણ આવે.”

“આ બધાનો આધાર તમારી આધ્યાત્મિક કેટલી પ્રગતિ તમે આ જન્મમાં કરી છે એના ઉપર છે. પાપકર્મો કર્યા હોય કે દુષ્ટ પ્રવૃત્તિઓ કરી હોય તો હલકા આત્માઓ જ તમને લઈ જવા આવતા હોય છે. એક વસ્તુ એ પણ યાદ રાખો કે દરેકનો મૃત્યુ સમય સૂક્ષ્મ જગતમાં ખબર હોય છે એટલે મૃત્યુના થોડા સમય પહેલા આદેશ આપવામાં આવે છે કે આત્માને લેવા માટે કોણ જશે.”

“બીજી બાબત એ પણ છે કે દરેક ધર્મની પોતપોતાની માન્યતાઓ છે અને એ પ્રમાણે જ આ બધું ગોઠવાતું હોય છે. દાખલા તરીકે સનાતન ધર્મમાં એટલે કે આપણી હિન્દુ સંસ્કૃતિમાં પિંડદાન આપીને તેરમા દિવસે મુક્તિ કરાવવામાં આવે છે. એટલે મૃત્યુ પછી તરત જ સૂક્ષ્મ જગતમાં ઉપર ગયેલો આત્મા તેર દિવસ સુધી પોતાના ઘરે પાછો આવી શકે છે.”

“જોકે તે એકલો પાછો નથી આવી શકતો પણ તેને એક માર્ગદર્શક આત્માની સાથે પાછો મોકલવામાં આવે છે. તેરમા દિવસે પિંડદાન પછી એનાં કર્મો પ્રમાણે જે લોકમાં એને જવાનું હોય છે ત્યાં એને એનો માર્ગદર્શક આત્મા લઈ જાય છે. પછી એ વારંવાર પાછો નથી આવી શકતો.”

“બધા ધર્મો માટે આત્માને ઘરમાં રોકાવાની વધુમાં વધુ મર્યાદા તેર દિવસની જ હોય છે. પણ સૂક્ષ્મ લોકમાં ગતિ કરવાની મર્યાદા દરેક ધર્મની

અલગ અલગ હોય છે, જે ધર્મમાં પિંડદાન નથી થતું અને માત્ર પૂજા રાખવામાં આવે છે તેને પૂજા પછી તરત જ બોલાવી લેવામાં આવે છે. હિન્દુ ધર્મમાં પણ જ્યાં પિંડદાન વગેરે નથી થતાં ત્યાં પણ તેરમો દિવસ છેલ્લો હોય છે.”

“બીજી એક વાત પણ અગત્યની છે. પૃથ્વી ઉપર કેટલાક જીવો એવા હોય છે કે જે પોતાની તીવ્ર માયા અને વાસનાના કારણે ઉર્ધ્વગતિ કરવા માગતા નથી અને પોતાના પરિવાર આસપાસ જ રહેવા માંગતા હોય છે. એવા લોકોને નીચેનો પ્રેતલોક પ્રાપ્ત થાય છે અને જ્યાં સુધી એ આત્માને આત્મજ્ઞાન ન થાય અથવા બીજા ઉચ્ચ આત્મા એમને સમજાવે નહિ ત્યાં સુધી એ આ પ્રેત અવસ્થામાં જ ભટક્યા કરે છે. અને વર્ષો પછી અનુકૂળ સમય આવે ત્યારે ફરી પાછા એના એ જ ‘કુટુંબમાં જન્મ પામે છે.’”

“સ્વામીજી આપની પાસેથી ઘણી બધી બાબતો જાણવા મળી. આપે હમણાં પ્રેતલોકની વાત કરી તો આવી રીતે સૂક્ષ્મ જગતમાં કેટલા લોક હોય છે અને આ લોક ક્યાં આવેલા હોય છે. સ્વર્ગ અને નર્ક ખરેખર છે કે નહિ તે બધું જાણવાની ખૂબ જ જિજ્ઞાસા છે પ્રભુ !”

સ્વામીજી આગળ કંઈ બોલે તે પહેલાં એમને મળવા બીજા બે-ત્રણ દર્શનાર્થીઓ રૂમમાં આવ્યા એટલે અમારી વાત અધૂરી રહી.

લગભગ અડધો કલાક પછી એ લોકો ગયા એ પછી ફરી અમારો સત્સંગ ચાલુ થયો.

(ક્રમશઃ)

(૧)

પૂજ્ય શ્રીમોટાનાં અક્ષર દેહના પ્રસારકાર્યમાં સંકળાયેલ હરિવાણી ટ્રસ્ટ - અમદાવાદનાં ટ્રસ્ટી શ્રીમતી દર્શિનીબહેન સુનીલકુમાર ઉપાધ્યાયનો તા. ૦૬-૦૩-૨૦૨૪ના રોજ ૬૪ વર્ષની વયે દેહાંત થયેલ છે. તેઓશ્રી છેલ્લાં પંદરેક વર્ષથી હરિવાણી ટ્રસ્ટમાં ટ્રસ્ટી તરીકે સેવાઓ આપતા હતા.

સદ્ગતના પિતાશ્રી સ્વ. ઈન્દુકુમાર દેસાઈ વ્યવસાયે પ્રોફેસર હતા અને માતૃશ્રી કલાબહેન શિક્ષિકા હતા. એક વખત પૂજ્ય શ્રીમોટાએ પોતાના મનની વાત સ્વજનો સમક્ષ વ્યક્ત કરી હતી કે આશ્રમમાં વહીવટી તેમજ વિવિધ કામગીરીમાં શ્રી નંદુભાઈને મધ્યરાત્રી સુધી કામ કરવું પડે છે. આ વિગતોથી વાકેફ થતા સ્વ. ઈન્દુકુમાર નોકરી છોડી આશ્રમમાં સેવાઓ આપવા પહોંચી ગયા હતા. શ્રી દેસાઈના નિવાસ સ્થાને પૂજ્ય શ્રીમોટાની પધરામણી પણ થઈ હતી. તેમજ પૂજ્ય શ્રીમોટાના સાહિત્યના પ્રકાશનમાં પણ સક્રિય હતા. આ પરિવારના આવા ઉછળતા ભાવના સંસ્કારો દર્શિનીબહેનમાં ગાઢ રીતે પડ્યા હતા. સાહિત્યના વાંચન અને પ્રકાશનની કામગીરી દરમ્યાન મુખ્યત્વે મુદ્રણશુદ્ધિની હથોટી તેઓએ પ્રાપ્ત કરી હતી. કિશોર અવસ્થામાં મૌનરૂમમાં અનુષ્ઠાન પણ કર્યું હતું. માતૃસેવાનું પણ ઉત્તમ ઉદાહરણ પુરું પાડેલ.

સુષુપ્ત કલાના સંસ્કારોના પરિબળે

નૃત્યકલામાં તેઓએ સાધના કરી હતી અને આરંગેત્રમ પણ કર્યું હતું. સાથોસાથ નાની નાની દીકરીઓને નૃત્યકલામાં જોડી હતી. સદ્ગતશ્રીના દેહાંતના છેલ્લાં વર્ષોમાં શારીરિક બીમારી સામે ખુમારી અને ટટ્ટારી જાળવી રાખી હતી.

સદ્ગતશ્રીનું શ્રીહરિ સર્વ પ્રકારે કલ્યાણ પ્રેરે તેવી અમારી પ્રાર્થના છે.

ટ્રસ્ટી મંડળ, હરિવાણી ટ્રસ્ટ

(૨)

હાલ યુ.કે.માં રહેતા શ્રીમતી પુષ્પાબહેન ભરતભાઈ પટેલનો તા. ૦૨-૦૩-૨૦૨૪ના રોજ દેહાંત થયેલ છે. તેઓશ્રી ૬૦ વર્ષથી પણ વધુ સમયથી પૂજ્ય શ્રીમોટા સાથે જોડાયેલાં સ્વજન હતા. તેઓના પિતાશ્રી ઈશ્વરભાઈ અમીન ગાંધી આશ્રમની ગૌશાળા સંભાળતા હતા. ત્યારે પૂજ્ય શ્રીમોટાના પરિચયમાં આવેલા. તેમની પુત્રીઓ પુષ્પાબહેન, તારાબહેન અને ઉષાબહેનને પૂજ્યશ્રી મોટા પ્રસંગોપાત ભણાવતા પણ ખરા.

(૩)

નરોડા નિવાસી શ્રી જગદીશભાઈ મધુસુદન વ્યાસ ઉ. ૬૮નો તા. ૦૭-૦૩-૨૦૨૪ના રોજ દેહાંત થયેલ છે.

ઉપરોક્ત બધાં સ્વજનોને પૂજ્ય શ્રીમોટા પરમ શાંતિ અર્પે તથા શ્રેય કલ્યાણ પ્રેરે તેવી પ્રાર્થના.... સંપાદક

(શ્રી અરવિંદના પત્રો પર આધારિત)
પૂરતો આહાર અને પર્યાપ્ત આરામની વાત શ્રી અરવિંદે કરી છે. શ્રી વિમલા ઠકાર અને શ્રી શ્રીમા આનંદમયીએ તથા શ્રી રમણમહર્ષિએ પણ આ જ વાત અવારનવાર કરી છે. ગૌતમ બુદ્ધે મધ્યમવર્ગની વાત કરતાં કહ્યું છે કે, માણસને સત્યની પ્રાપ્તિ તંદુરસ્ત શરીર અને સ્વસ્થ મગજ દ્વારા થાય છે. શ્રી રમણમહર્ષિએ સમતોલ પ્રમાણિત પણ સાત્ત્વિક આહારની વાત કરી છે. શ્રી અરવિંદ શરીરધારણ અને શક્તિ માટે પૂરતો હોય તેવો હલકો ખોરાક સૂચવે છે. તથા માંસાહારનો નિષેધ કરવા જણાવે છે.

ભગવદ્ગીતામાં સમત્વને યોગ તરીકે વર્ણવવામાં આવે છે. શ્રી અરવિંદ દિવ્યશક્તિના અવતરણ અને તેની કામગીરી માટે (વ્યક્તિમાં) સમતાને અનિવાર્ય ગણાવે છે. સમતા એ ‘પ્રથમ શરત’ તથા ‘સાચું આંતરિક વલણ’ છે. કારણ કે તેના દ્વારા જ દિવ્યશક્તિનો ‘સ્થિર શાંત અને ધ્યાનપૂર્વક’ નો ઉપયોગ શક્ય બને છે. કર્મ અથવા કાર્યમાં મળતી નિષ્ફળતા પણ ‘સંપૂર્ણ સમતા કેળવવા’ માટે આવતી હોય છે. તેઓશ્રી કહે છે: “કર્મમાં તાત્કાલિક સફળતા સર્વોપરી મહત્ત્વ ધરાવતી નથી. વધુ ને વધુ મહાનદર્શન અને આંતરિક દિવ્યશક્તિનું ગ્રહણ તથા સંક્રમણ કરવાની ક્ષમતાનો વિકાસ કરવાનો છે. આ બધું પૂરી

સ્વસ્થતા અને ધીરજથી કરવાનું છે. તત્કાળના વિજય કે પરાજયથી ઉત્તેજિત કે વ્યગ્ર થવાનું નથી.”

શ્રી રમણમહર્ષિ ‘હાર્ડ ફાસ્ટ પ્લાનીંગ’ કરવાની ના કહે છે. શ્રી અરવિંદના શબ્દો છે: “તમારા કામમાં અથવા તમારા વિચારોમાં અથવા તમારી યોજનાઓમાં તમારી જાતને ખોઈ ન બેસશો. સાચા મૂળ સ્ત્રોતો સાથે તમારી જાતને સંપર્કમાં રાખવાનું ભૂલી ન જશો.”

આંતરિકવિકાસ માટે શરૂઆત કરનારાઓ માટે નિશ્ચિત નિયમો, શિસ્ત અને સમયની બાબતમાં શક્ય એટલી ચોક્કસાઈ જરૂરની બને છે. શ્રીઅરવિંદ કહે છે કે, “નિયમિત થઈ શકવું એ એક મોટી શક્તિ છે. તેનાથી માણસ પોતાનો સમય અને પોતાની ગતિઓનો સ્વામી બને છે.” એકવાર પૂજ્ય શ્રીમોટા અમારે ત્યાં પધાર્યા ત્યારે કહ્યું હતું કે, “સાહેબ હું નિયમથી ચાલવામાં માનું છું. સુર્ય, ચંદ્ર ક્યારે અનિયમિત થાય છે ? સાલો માણસજ સ્વચ્છંદી પાક્યો!” શ્રી શ્રીમા કહે છે કે શરૂઆતમાં સાધકો માટે નિયમથી ચાલવું જરૂરી જ નહિ અનિવાર્ય છે. પરંતુ વિકાસ વેગવાન બને ત્યાર પછી નિયમોની આવશ્યકતા રહેતી નથી.

શ્રી અરવિંદ કહે છે કે: “સારું કામને વળી ખરાબ અથવા ઓછું સારું કામ શું ? બધું જ માતાજીનું કામ છે અને માતાજીની નજરમાં તો સરખું જ છે.” શ્રી અરવિંદની આ શીખના

સંદર્ભમાં બીજી એક વાત શ્રી મધરે કહેલી સ્મરણમાં આવે છે. જગતની કોઈપણ વસ્તુ ખરાબ નથી સિવાય કે તે યોગ્ય સ્થળે અને યોગ્ય સમયે ન હોય.”

છેલ્લે પુસ્તકના નવમા (છેલ્લા) વિભાગના પત્રોમાં ભૌતિક વસ્તુઓ પ્રત્યે કેવો અભિગમ દાખવવો જોઈએ એની સમજ શ્રી અરવિંદે પત્રો દ્વારા સાધકોને પૂરી પાડી છે. મહાત્મા ગાંધીજીએ ટ્રસ્ટીશીપનો સિધ્ધાંત આપ્યો હતો અને તેમાં સંપત્તિના માલિક તરીકે નહિ પરંતુ સંપત્તિના ટ્રસ્ટી તરીકે વર્તવા જણાવ્યું હતું. પૂજ્ય શ્રીમોટા અને ગાંધીજીએ ‘ઉપયોગ અને ઉપભોગ’ વચ્ચેના ભેદને ન ભૂલવા જણાવ્યું છે. શ્રી અરવિંદે કહ્યું છે : ભૌતિક વસ્તુઓ પરના પ્રભુત્વનો અર્થ એવો નહિ કે આપણી પાસે એ પુષ્કળ પ્રમાણમાં હોય અને આપણે તેમને ઝડપભેર પુષ્કળ પ્રમાણમાં ફેંકી દઈએ અથવા તેમનો બગાડ કરીએ. પ્રભુત્વનો અર્થ એ કે વસ્તુઓનો સાચો અને કાળજીભર્યો ઉપયોગ કરવો અને તેમના ઉપયોગમાં આત્મસંયમ પણ રાખવો. શ્રી અરવિંદે આ વાત આશ્રમના સાધકોને લક્ષમાં રાખીને કરી હતી પરંતુ આ જ બાબતને વિશાળ ફલક પર મૂકીને જોઈએ તો પણ તે એટલી જ સાચી છે. આજના વિશ્વની પર્યાવરણની સમતુલાની સમસ્યા પણ આની જ નિપજ છે.

શ્રી અરવિંદે કહ્યું છે કે જો પ્રભુનો આવિર્ભાવ કરવો હોય તો ભૌતિક વસ્તુઓ પ્રત્યે પણ આદરભાવ રાખવો જોઈએ. ભૌતિક

વસ્તુઓમાં પણ ચેતના રહેલી છે. આ સમજ કેળવવા માટે જ કદાચ સંપત્તિને લક્ષ્મી તરીકે જોવામાં આવતી હશે. પરમહંસ યોગાનંદ તેમની આત્મકથામાં લખે છે કે, શ્રી જગદીશચંદ્ર બોઝે પ્રયોગો દ્વારા એ સિધ્ધ કરી આપ્યું હતું કે ભૌતિક જડ પદાર્થોમાં પણ ચૈતન્ય રહેલું છે. માત્ર વનસ્પતિ જ નહિ પણ યંત્રો, લોખંડ જેવી વસ્તુઓ સાથેના તમારા વ્યવહારની તેની પર અસર પડતી હોય છે. તેને પણ સુખ, દુઃખની લાગણી થાય છે તથા થાક કે શ્રમનો અનુભવ થાય છે. શ્રી અરવિંદે સાચું જ કહ્યું છે, “જ્યારે આપણી પોતાની ભૌતિક ચેતના- અને નહિ કે માત્ર મન-પોતાના અજ્ઞાનમાંથી જાગે છે અને બધી વસ્તુઓમાં સર્વત્ર રહેલા એકમાત્ર ભગવાનથી સભાન થાય છે ત્યારે બધું જ ચૈતન્યમય અને જીવંત છે એવોભાવ અનુભવાય છે.”

અંતે આવું સુંદર પુસ્તક “ગાગરમાં સાગર” આપીને ખરેખર સાધના કરવા ઈચ્છતા લોકોને મદદરૂપ બનવાનું તથા શ્રી અરવિંદની વાતને તેઓ સુધી - અમારા જેવાઓ સુધી પહોંચાડવાનું ઉત્તમ કાર્ય શ્રી અરવિંદ અને શ્રી માતાજીએ શ્રી મકરન્દ બ્રહ્મા પાસે કરાવ્યું છે. હું જાણું છું કે પ્રત્યેક પત્રની વિશિષ્ટતા છે તેનું સામાન્યીકરણ થઈ શકે નહિ પરંતુ અભ્યાસની સરળતા ખાતર મેં આમ કર્યું છે. મારા લખાણમાં કે મારી સમજણમાં જો કોઈ ત્રુટિ અથવા ત્રુટિઓ રહી ગઈ હોય તો મને માફ કરશો. (સંપૂર્ણ)

(પૂજ્ય શ્રીમોટા સાથે સાધના માટે શરૂશરૂમાં જેઓ જોડાયેલ હતા, તેમાં શ્રી હેમંતકુમાર નીલકંઠ, શ્રી નંદુભાઈ શાહ અને શ્રી વજુભાઈ જાની મુખ્ય હતા. પૂજ્ય શ્રીમોટાના સાહિત્યમાં તેમ જ પૂજ્ય ભાઈશ્રી નંદુભાઈના ‘શ્રીમોટાની મહત્તા’માં શ્રી હેમંતકુમાર વિશે ત્રૂટક વિગતો જાણવા મળે છે. તેઓશ્રી અપરિણીત હતા. તેઓ તેમનાં મોટાં બહેન શ્રી સુવર્ણાબહેનને ત્યાં મુંબઈમાં અનેક વખત રહેતા ને રોકાતા હતા. શ્રી સુવર્ણાબહેનના પુત્ર શ્રી સતીશ દેસાઈએ શ્રી નીલકંઠ વિશે જે લખ્યું છે, તે અત્રે પ્રકાશિત કરાયું છે.

શ્રી હેમંતભાઈ કૃપા ઉપર ઘણો ભાર મૂકતા હતા. પૂજ્ય શ્રીમોટાની કૃપાની યાચના કરતા બસો જેવા શ્લોકની સંસ્કૃત ભાષામાં રચના તેઓશ્રીએ કરી હતી. તે પૈકી પસંદગીના સો (૧૦૦) શ્લોકોનું ગુજરાતીમાં સમશ્લોકી ભાષાંતર શ્રી કુરંગીબહેન દેસાઈએ કરેલું તે સદ્ગતશ્રી યશવંતભાઈ પટેલ રહે. મણિનગર દ્વારા સને ૧૯૮૬માં પ્રકાશિત કરાયેલ છે. તે પ્રકાશનમાં ‘કૃપાયાચના શતકમ્’માં આ લખાણ છે - સં.)

શ્રી હેમંતકુમાર નીલકંઠનો જન્મ ઈ.સ. ૧૮૯૯ના રિસેમ્બરની છઠ્ઠી તારીખે થયો હતો. એમના દાદા મહીપતરામ રૂપરામ ઈંગ્લેંડ જનાર પહેલા ગુજરાતી હતા, સુધારક હતા અને ગુજરાતમાં પ્રાર્થના સમાજના આઘ સ્થાપકોમાંના એક હતા.

મહીપતરામના બીજા નંબરના પુત્ર શ્રી ગુણાભાઈ (શ્રી હેમંતભાઈના પિતા) પણ પ્રાર્થના સમાજવાદી હતા. એટલે શ્રી હેમંતભાઈનાં શરૂઆતનાં વર્ષોમાં એમના ધાર્મિક વિચારોમાં પ્રાર્થના સમાજની ઊંડી અસર હતી, પણ શ્રી હેમંતભાઈ ગાંધીવાદના રંગથી રંગાયા પછી એમને પ્રાર્થના સમાજ લૂખો લાગવા માંડ્યો અને પૂ. શ્રીમોટાના સમાગમમાં આવ્યા પછી તો એમના ધાર્મિક વિચારોમાં ઘણો ફેર પડી ગયો.

શરૂઆતમાં તો શ્રી હેમંતભાઈ ગાંધીવાદીઓની મશ્કરી કરતા. ‘ગાંધીટોપી પહેરનારાઓએ એમનાં જ્ઞાનચક્ષુ પર પાટા બાંધી દીધા છે’ એમ તેઓ કહેતા, પણ આ માનસ બહુ થોડો વખત ટક્યું અને જ્યારે ૧૯૨૦માં ગાંધીજીએ અસહકારની હાકલ કરી ત્યારે શ્રી હેમંતભાઈએ તેમાં ઝંપલાવવાનો નિર્ણય કર્યો.

શ્રી હેમંતભાઈ બહુ નાની વયના હતા, ત્યારે એમનાં માતાનું અવસાન થયું હતું. તેથી મારાં માતૃશ્રી, એટલે કે એમનાં મોટાં બહેન, સુવર્ણાબહેન એમનાં માતા સમાન બની ગયાં. મારા પિતાશ્રી પ્રતાપરાય ન્યાયાધીશ હતા અને એમની બદલી જુદે જુદે સ્થળે થતી ત્યાં બધે શ્રી હેમંતભાઈ આવતા અને અમારી સાથે ઘણો વખત રહેતા. તેથી એમના નિકટના સમાગમમાં મારે નાનપણથી આવવાનું થયું હતું. એમણે

મારામાં આદર્શવાદનાં બીજ રોપ્યાં અને મેં પણ પાછળથી સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામમાં ભાગ લીધો હતો.

શ્રી હેમંતભાઈ એમના કુટુંબમાં સૌથી નાના, પણ ભણવામાં સૌથી વધારે તેજસ્વી હતા. ૧૯૧૬માં મેટ્રિકની પરીક્ષામાં ૫૦૦૦ વિદ્યાર્થીઓમાં એમનો નંબર ૨૭મો હતો. એમના પિતાને તેમ જ બીજા બધાંને એમની કારકિર્દી ઉજજવલ થશે એવી આશા હતી.

૧૯૨૦માં શ્રી હેમંતભાઈનું બી.એ.નું છેલ્લું વર્ષ હતું. પરીક્ષાને માત્ર બે મહિનાની વાર હતી અને ગાંધીજીની હાકલ પડી, ‘નિશાળ છોડો ! કોલેજ છોડો ! વકીલાત છોડો ! વિધાનસભા છોડો !’ અસહકારનું પ્રયંડ મોજું આવ્યું. શ્રી હેમંતભાઈના પિતા શ્રી ગુણાભાઈ, હતા તો રાષ્ટ્રવાદી પણ શ્રી હેમંતભાઈ કારકિર્દીને આમ લાત મારે એ એમને પસંદ નહોતું. બન્ને વચ્ચે ઘર્ષણ થયું, પણ શ્રી હેમંતભાઈએ અંતઃકરણના અવાજને માન આપીને અસહકાર કર્યો અને કોલેજ છોડી ! પિતાએ પોતાનો વિરોધ પાછો ખેંચી લીધો. શ્રી હેમંતભાઈ ગૂજરાત વિદ્યાપીઠમાં જોડાયા અને એમણે ‘સ્નાતક’ની ડિગ્રી મેળવી.

ડિગ્રી તો મળી પણ જીવનનિર્વાહનું શું ? કોલેજ છોડતી વખતે જ એમણે નિશ્ચય કરી લીધો હતો કે માતૃભૂમિની સેવા કરવા માટે આજીવન બ્રહ્મચારી રહેવું, પણ પોતાને એકલાને માટે પણ કંઈ કમાવું તો જોઈએને ? એટલે એમણે વણકરો રોકીને હાથશાળ શરૂ કરી. કાપડ તો સરસ તૈયાર

થયું, પણ તે વેચવું કેવી રીતે ? ધંધાદારી વેચાણકળામાં શ્રી હેમંતભાઈને રસ નહોતો એટલે આ આખો પ્રયોગ નિષ્ફળ ગયો અને એમણે શાળ વેચી દીધી.’

પૂ. શ્રીમોટા હરિજનસેવાનું કાર્ય કરતા હતા. તેમની સાથે શ્રી હેમંતભાઈ બોદાલમાં હરિજન આશ્રમના નિયામક થયા હતા. તે વખતે આશ્રમમાં એમનો ખાધાખરચ મહિને રૂ. પાંચ આવતો હતો !

૧૯૩૦માં દાંડીકૂચ પછી મીઠાનો સત્યાગ્રહ શરૂ થયો તેમાં શ્રી હેમંતભાઈ જોડાયા અને એમને છ માસની સજા થઈ. શરૂઆતમાં ઘણાં કષ્ટ વેઠ્યાં પછીથી દાક્તરે શ્રી હેમંતભાઈનું શરીર તપાસ્યું અને એમને ક્ષયનો વહેમ પડ્યો એટલે શ્રી હેમંતભાઈને દૂધ આપવા માટે ખાસ વ્યવસ્થા કરી.

જેલમાંથી છૂટ્યા પછી શ્રી હેમંતભાઈ બહુ ઉદાસ અને હતાશ રહેતા. તેમની વૃત્તિ અજ્ઞેયવાદ (agnosticism) તરફ વળવા લાગી હતી. એમનું શરીર પણ સારું નહોતું રહેતું. માત્ર દૂધ પર રહીને એમણે શરીરનું વજન વધાર્યું અને ત્યાર પછી યોગનાં આસનો પણ કરતા. આથી, એમનું શરીર ઘણું સુધર્યું.

એ પૂ. શ્રીમોટા અને મુ. શ્રી નંદુભાઈના સંસર્ગમાં આવ્યા એટલે એમની માનસિક વેદના દૂર થઈ અને એમનામાં નવું ચેતન આવ્યું. એમના જીવને નવો વળાંક લીધો. અત્યાર સુધી એ મુખ્યત્વે ગાંધીજીના કર્મયોગમાં માનતા હતા

પણ હવે એમને કર્મ સ્થૂળ લાગવા માંડ્યું. એ ભક્તિયોગ અને જ્ઞાનયોગ તરફ વળ્યા.

શ્રી હેમંતભાઈને એમના પિતા તરફથી થોડી મિલકત વારસામાં મળી હતી, અને આટલાં વર્ષોમાં એમણે થોડી રકમ બચાવી હશે, એટલે બધું મળીને એમની પાસે આશરે રૂ. ૧૨,૦૦૦ હતા. એ બધી રકમ એમણે પૂ. શ્રીમોટાને ચરણે ધરી દીધી અને એમના કામમાં સંપૂર્ણપણે જોડાઈ ગયા. (આ રકમ સ્વીકારવાની શ્રીમોટાએ ના પાડી હતી. છતાં શ્રી હેમંતભાઈના અતિ આગ્રહને કારણે એક બેંક ખાતામાં રખાઈ હતી. આ નાણાં પૈકી શ્રીમોટાએ કોઈ જ રકમનો ઉપયોગ કર્યો ન હતો. એવી વિગત શ્રીમોટાના અને શ્રી નંદુભાઈનાં લખાણોમાં છે-સં.)

પૂ. શ્રીમોટાએ ‘મનને’, અને ‘તુજચરણે’ એવાં બે આધ્યાત્મિક કાવ્યો લખ્યાં હતાં, તેમનું શ્રી હેમંતભાઈએ અંગ્રેજીમાં ભાષાંતર કર્યું. પૂ. શ્રીમોટાના જીવનપ્રસંગો વર્ણવતો બીજો ગ્રંથ પણ એમણે અંગ્રેજીમાં લખ્યો.

શ્રી હેમંતભાઈએ ઘણાં વર્ષો, ‘મહાદેવભાઈની ડાયરી’નું ગુજરાતીમાંથી અંગ્રેજીમાં ભાષાંતર કરવામાં ગાળ્યાં. એના દળદાર આઠેક ગ્રંથો પ્રકાશિત પણ થયા છે.

શ્રી હેમંતભાઈએ પૂજ્ય શ્રીમોટાની કૃપાની યાચના કરતા સંસ્કૃતમાં ૨૦૦ જેટલા શ્લોકો લખ્યા છે, તેમાંના ૧૦૦ શ્લોકોનું ભાષાંતર મારાં પત્ની કુરંગી દેસાઈએ કર્યું તેની જ આ (‘કૃપાયાચના શતકમ્’) પુસ્તિકા છે.

શ્રી હેમંતભાઈએ ગુજરાતીમાં પણ કવિતાઓ લખી હતી. પોતાની કવિતાઓને એમણે

‘રસહીન પુષ્પો’ એવું નામ આપ્યું હતું. કમનસીબે જે નોટબુકમાં એ કવિતાઓ લખાઈ હતી એ નોટબુક ખોવાઈ ગઈ છે.

શ્રી હેમંતભાઈએ પૂ. શ્રીમોટાનાં અનેક કાર્યોમાં સાથ આપ્યો છે. શ્રી હેમંતભાઈને પૂ. શ્રીમોટા માટે અનહદ આદરભાવ હતો. જ્યારે નડિયાદમાં આશ્રમ બાંધવાની વાત આવી ત્યારે શ્રી હેમંતભાઈએ એમની બધી શક્તિ આશ્રમ બંધાવવામાં વાપરી, અને વેરાન સ્થળમાં એક પવિત્ર આશ્રમ થઈ ગયો. ત્યાં સાધકો માટે મૌનના ઓરડાઓ છે, જે અત્યાર સુધી ખાલી રહ્યા નથી.

પૂ. શ્રીમોટા માટે અત્યંત આદર હોવા છતાં એવા ગાળા આવ્યા હતા કે જ્યારે આશ્રમ જીવનનો શ્રી હેમંતભાઈની ભૂમિકા સાથે મેળ મળતો નહિ. અત્યંત સંવેદનશીલ હોવાને લીધે તેવે વખતે આશ્રમમાં રહેવું તેમને યોગ્ય લાગતું નહિ, તેવે વખતે તેઓ રમણાશ્રમ, રામદાસ આશ્રમ, ઉત્કંઠેશ્વર, મંગલેશ્વર, કુંભકોણમ્ વગેરે ઘણાં સ્થળોએ રહ્યા, પણ તેવે સમયે તેમનું મુખ્ય આશ્રય સ્થાન તેમનાં માતા સમાન મોટાં બહેનનું એટલે કે મારાં માતૃશ્રીનું - ઘર રહેતું. મારા પિતાને પણ તેમના પ્રત્યે સ્નેહ હતો. અમારા સૌના સ્નેહાળ વડીલ તરીકે તેઓ ઘણાં વર્ષ અમારી સાથે રહ્યા હતા. મારાં બહેન સરલાદેવી તથા બનેલી પુરેન્દ્રભાઈ (કાકુભાઈ) સુણેવ ગામમાં રચનાત્મક કાર્ય કરતાં હતાં તેમની સાથે પણ તેઓ રહેતા.

આશ્રમજીવન અપનાવ્યા છતાં તેમણે જ્યારે જ્યારે જરૂર પડી ત્યારે પોતાના બે ભાઈઓનાં કુટુંબ પ્રત્યેની ફરજ તત્પરતાથી બજાવી હતી.

શ્રી હેમંતભાઈએ એમનાં છેલ્લાં વર્ષો નડિયાદ આશ્રમમાં ગાળ્યાં. આજીવિકા માટે એમને સ્વાતંત્ર્ય સૈનિકનું પેન્શન મળતું. તેમાંથી પોતાના ખર્ચ પેટે એ આશ્રમને અમુક રકમ આપતા. આશ્રમના નિયામક શ્રી હરેશભાઈ અંગત રીતે તેમના પુત્ર જેવા બની રહ્યા અને તેમણે તેમની ખૂબ કાળજી રાખી.

એમના છેલ્લા દિવસોમાં શ્રી હેમંતભાઈ શાંત અને સ્વસ્થ રહેતા. એમની અંતિમ માંદગી ટૂંકી હતી. એટલે શારીરિક કષ્ટ બહુ ખમ્યા વિના એમણે ૮મી નવેમ્બર, ૧૯૮૫ને દિવસે દેહ છોડ્યો. એમણે જ લખેલી લીટીઓ યાદ આવે છે.

‘પ્રભુનાં વરદાનોમાં સુમૃત્યુ વર શ્રેષ્ઠ છે, સ્વાતંત્ર્ય, સત્ય ને ન્યાય તે માટે મૃત્યુ ઈષ્ટ છે.’

સુવર્ણ સદન, ૩૭૦, લિંકિંગ રોડ, ખાર, મુંબઈ-૪૦૦૦૫૨

‘હરિભાવ’ માસિકનું એપ્રિલ-૨૦૨૪ બાદ જેઓનું લવાજમ પૂરું થાય છે તેની યાદી:-

નામ	ગામનું નામ	નામ	ગામનું નામ
આશા જે. સેઠના	સુરત	મુકેશભાઈ આઈ. પટેલ	સુરત
અશ્વિનભાઈ પી. ઘેપાડિયા	સુરત	સુરેશભાઈ બી. ગામીત	સોનગઢ, તાપી
ડૉ.ભાવનાબેન પી. શાહ	ધરમપુર, વલસાડ	ઉર્મિલાબેન પી. કાપડિયા	સુરત
બીપીનભાઈ ગામીત	સોનગઢ, તાપી	યોગેશભાઈ અને. દેસાઈ	સુરત
જયંતભાઈ ડી. બુરખાવાલા	સુરત		

‘હરિભાવ’ માસિકનું મે-૨૦૨૪ બાદ જેઓનું લવાજમ પૂરું થાય છે તેની યાદી:-

નામ	ગામનું નામ	નામ	ગામનું નામ
અરવિંદ વી શાહ	આણંદ	કુંડિયાણા પ્રાઈમરી સ્કૂલ	સુરત
અરવિંદભાઈ જી. પંડ્યા	મુ. પો. અનુમાલા	મનીષાબેન સી. પટેલ	સુરત
ભારતીબેન શાહ	નડિયાદ	પુરુષોત્તમભાઈ મીઠાભાઈ સલાત	સુરત
ચિત્રાંજન આર. ભટ્ટ	વલ્લભ વિદ્યાનગર	પ્રહ્લાદભાઈ જી. રાવલ	અમદાવાદ
દિપક જે. અંકલેશરિયા	અંકલેશ્વર	પ્રમોદરાય કે. દવે	સુરેન્દ્રનગર
ગુણવંતભાઈ ઈશ્વરભાઈ દેસાઈ	સુરત	પ્રિયમ એચ. ઠાકર	અમદાવાદ
હરિકૃષ્ણ જે. શુક્લ	આણંદ	રાજીવ આઈ. રાંદેરિયા	સુરત
જશવંતસિંહ ચુડાસમા	અમદાવાદ	રમેશભાઈ એમ. આચાર્ય	વલ્લભ વિદ્યાનગર
જિજ્ઞેશ આર. વ્યાસ	ન્યુ મુંબઈ	શિવલાલ જી. અકોલિયા	સુરત
જયોતિબેન પી. દેસાઈ	સુરત	શીરીષ મહેતા	મુંબઈ
		તૃપ્તિબહેન એન. જોષી	મુંબઈ

ઉપરોક્ત સ્વજનશ્રીઓને વિનંતી કે ‘હરિભાવ’નું લવાજમ વહેલી તકે જમા કરાવે જેથી આગામી અંક મેળવી શકે. ... સંપાદક

પરમાત્મા પ્રેમના સમુદ્રરૂપ છે. જે પળે આપણે પરમાત્મા સાથે આપણા ઐક્યનું નિશ્ચયપૂર્વક ભાન કરીએ છીએ તે જ પળે આપણામાં એટલો બધો પ્રેમ અને આનંદ વ્યાપી રહે છે, કે જેથી આપણે સર્વત્ર શુભ જ જોઈએ છીએ તથા સર્વ પ્રાણી-પદાર્થો સાથે એકતાના સંબંધમાં આવીએ છીએ કે જેથી આપણે કોઈ પણ વ્યક્તિને નુકસાન કરી શકીએ નહિ. વાસ્તવમાં આપણે સર્વ એક જ મહાન શરીરનાં અંગોરૂપ હોવાથી તે ઈજા કરી શકીએ નહિ. શરીરનાં સર્વ અંગોને ઈજા કર્યા સિવાય આપણે તેના એક પણ અંગને ઈજા કરી શકીએ નહિ.

સર્વ મનુષ્યોનાં જીવનની એકતાનો આપણને જેમ જેમ વિશેષ વિશેષ પરિચય થતો જશે તેમ તેમ આપણને જણાશે કે, જે પરમાત્મસત્તા સર્વના મૂળરૂપ છે, તેના જ અંશરૂપ આપણે સર્વ છીએ અને સર્વ વ્યક્તિઓમાં એ જ ચૈતન્યશક્તિ કામ કરી રહી છે. વળી આવો ખ્યાલ આવવાની સાથે જ આપણા સર્વ પ્રકારના દ્વેષ અને બીજાઓ સંબંધી બંધાઈ ચૂકેલા ખોટા વિચારો દૂર થવા લાગે છે; આપણો પ્રેમ સર્વવ્યાપી થઈને પોતાનું નિષ્કંટક રાજ્ય ચલાવે છે અને આપણે ગમે ત્યાં જઈએ કે ગમે તેવા મનુષ્યો સાથે સંબંધમાં આવીએ ત્યાં બધે આપણે ઈશ્વરને જ જોતાં શીખીએ છીએ. આપણે શુભદર્શી થતાં ચાલીએ છીએ અને આપણને સર્વત્ર શુભ જ જણાય છે. ખરું કહેતાં તો આવી ભાવનાની કિંમત સ્થૂલ શબ્દોમાં વર્ણવી શકાય તેમ નથી.

એ માર્ગે ચાલતાં ધીમે ધીમે આ વાતનું પણ આપણને અનુભવસિદ્ધ જ્ઞાન થશે કે, આપણો સ્વાર્થ જ સર્વ અપરાધનું અને પાપનું મૂળ છે અને સર્વ સ્વાર્થનું મૂળ અજ્ઞાન છે. આ અનુભવ થતાં બીજાનાં કાર્યો અને પદાર્થો તરફ આપણે ઉદાર ભાવથી જોતાં શીખીશું. કેવળ અજ્ઞાની મનુષ્ય જ બીજાના ભોગે પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા ઈચ્છે છે. જ્ઞાની તો સમજે છે કે પરમાત્માના વિરાટ શરીરરૂપી જગતના આપણે દરેક જણ ભિન્ન ભિન્ન અંશ અથવા પરમાણુરૂપે હોવાથી બીજા અંશ અથવા પરમાણુઓનું અહિત કરીને આપણું હિત સાધવું, એ કેવળ હાનિકારક છે. ‘સર્વના હિતમાં જ આપણું ખરું હિત સમાયેલું છે’ એ સિદ્ધાંત જ્ઞાનીપુરુષ સર્વથા સ્વીકારે છે અને વ્યવહારમાં મૂકે છે.

આપણે વિચારી ગયા તેમ મનુષ્યનાં સર્વ અપરાધો, દોષો અને પાપોનું મૂળ સ્વાર્થ જ છે અને સર્વ સ્વાર્થોનું મૂળ અજ્ઞાન છે. તે ઉપરથી આ સિદ્ધાંત પણ ફળીભૂત થાય છે કે, મનુષ્યમાં કાંઈ દુર્ગુણ નથી પણ અજ્ઞાન જ દુર્ગુણોની ખાણ છે; માટે આપણા પરિચયમાં આવે તે તે મનુષ્યોમાં રહેલા સદ્ગુણો જોતાં રહી તેને પ્રોત્સાહન આપવું એ જ આપણો ધર્મ છે. જો આપણો અંતરાત્મા સામી વ્યક્તિના અંતરાત્મા સાથે આવી રીતે બોલશે, તો તેનો અંતરાત્મા પણ તેવો જ પ્રત્યુત્તર આપશે અને એમ એકબીજાના સદ્ગુણો ખીલવા લાગશે. જો આપણે આપણામાંના આસુરી ગુણોથી સામાને બોલાવીશું તો તેનામાંથી પણ આસુરી ગુણો જ બોલવા લાગશે અને તેનું પરિણામ

તેનામાં તેમજ આપણામાં અવગુણો જ પ્રકટાવવામાં અને ખીલવવામાં આવશે.

‘અમુક મનુષ્યમાં તો કાંઈ માલ નથી’ એમ બોલતાં ઘણાને આપણે સાંભળીએ છીએ પરંતુ આવું કહેનાર પૂરો જ્ઞાની નથી. તમે દીર્ઘદષ્ટિથી ઊંડા ઊતરીને જોશો તો દરેક મનુષ્યમાં પ્રભુને જોઈ શકશો. અલબત્ત પ્રભુને જોવાને માટે તમારે પણ પ્રભુ જેવા (વધારે સદ્ગુણી ને સદાચારી) બનવું પડશે. મહાત્માઓ દરેક મનુષ્યમાં રહેલા શ્રેષ્ઠ તત્ત્વને જ ઉદ્દેશીને બોધ આપતા આવ્યા છે. કેમ કે તેમણે પોતે સાક્ષાત્કાર કરેલો હોવાથી દરેક વ્યક્તિમાં રહેલા પ્રભુને તેઓ જોઈ શકે છે. પાપી અને ચાંડાળ મનુષ્યોમાં ભળવામાં અને તેમને બોધ તથા સહાય આપવામાં એ જ કારણથી તેમને સંકોચ નથી લાગતો. પછી બીજાઓ તેમના તે કાર્યને વખોડે તોપણ શું ? અનેક ધર્મસ્થાપકોએ પોતાના સત્કાર્ય માટે તે કાળના સ્વાર્થી મનુષ્યો તરફથી અથવા સામાન્ય જનસમાજ તરફથી નિંદા, તિરસ્કાર વગેરે અનેક પ્રકારનાં કષ્ટ સહન કરેલાં છે. કારણ કે બિયારા મિથ્યાભિમાનમાં, સ્વાર્થમાં અને અજ્ઞાનમાં ડૂબેલા મનુષ્યો, કનિષ્ઠ માણસોમાં તો પરમતત્ત્વને ક્યાંથી જ જોઈ શકે ?

‘અમુક મનુષ્ય ભૂલ અથવા તો પાપ કરે છે’ એવો વિચાર કરીને આપણે જ તેને ભૂલ કે પાપનું સૂચન કરીએ છીએ. જો તે નાજુક પ્રકૃતિનો હોય અથવા તેનામાં વ્યક્તિત્વ બરાબર ન ખીલ્યું હોય તો આવા વિચારોની તેના ઉપર ખરાબ અસર થતી હોવાથી તે બદલ આપણે પાપભાગી બનીએ છીએ. એ જ પ્રમાણે જો આપણે ‘અમુક

મનુષ્ય સારો છે, સત્યવાદી છે’ એવી ભાવના રાખીએ તો સારાપણાનું અને સત્યવાદીપણાનું તેના મનને સૂચન થઈ તેના ચારિત્ર્ય પર પણ લાભદાયક અસર થશે અને તે બદલ આપણે પુણ્યભાગી થઈશું, એટલું જ નહિ પણ આ પ્રમાણે આપણે જે જે મનુષ્યના સંબંધમાં પ્રેમ અને સદ્ભાવ દર્શાવીએ છીએ અને તેમનામાં રહેલા પ્રેમ અને સદ્ગુણોને પ્રોત્સાહન આપીએ છીએ. તેમના હૃદયમાં આપણા પ્રત્યે પણ તેવો જ પ્રેમ પ્રકટ થાય છે. જો આખું જગત તમને ચાહે એમ ઈચ્છતા હો તો તમે પણ આખા જગતને ચાહવા લાગો અને પુનઃ પણ કહેવાનું કે, વિચારબળને લગતાં આ સિદ્ધાંતો સદાકાળ યાદ રાખજો કે, બીજા પ્રત્યે જેટલા પ્રમાણમાં આપણે પ્રેમ દર્શાવીશું, તેટલા પ્રમાણમાં બીજા પણ આપણા પ્રતિ પ્રેમ દર્શાવશે. કેમ કે વિચારો પણ શક્તિઓ જ છે અને દરેક શક્તિ પોતાના જ જેવી બીજી શક્તિઓ ઉપજાવે છે; તથા દરેક વિચારને અનુકૂળ બીજા વિચારો વિચારપ્રદેશમાંથી સ્વાભાવિક રીતે જ ખેંચાઈ આવે છે.

તમારા દુષ્ટામાં દુષ્ટા વિચારો પણ પવિત્ર રાખો; કારણ કે તેઓમાં પણ અદ્ભુત સામર્થ્ય રહેલું છે. તમારા મુખમાંથી નીકળતા શબ્દોમાં તે વિચારોનો ભાવ જણાઈ આવે છે અને તમારા ભવિષ્યના નિયંત્રા તે ગુપ્ત વિચારો જ હોય છે.

મારો એક મિત્ર છે. તે પોતાની મનોવૃત્તિ સદા પ્રેમમય રાખે છે. તે નિરંતર સર્વ પ્રતિ પ્રેમના જ વિચારો ફેલાવે છે. ‘વિચાર પોતાની અસર કર્યા વિના રહેતો જ નથી’ એ અબાધ્ય નિયમને અનુસરીને તેના વિચારો જે પણ મનુષ્યના

સંબંધમાં આવે છે તેને માટે આશીર્વાદરૂપ નીવડે છે તથા તે આખા જગતને અસર કરે છે. આનું બીજું પણ પરિણામ આવે છે કે, મારા તે મિત્ર તરફ સર્વ દિશાએથી પ્રેમના વિચારો જુદે જુદે રૂપે આવ્યા જ કરે છે.

પશુઓને પણ આવા વિચારોની અસર થાય છે. કેટલાંક પશુઓનાં શરીર એવાં નાજુક હોય છે કે, મનુષ્યો કરતાં પણ તેમના પર આપણા વિચારો, ભાવનાઓ અને માનસિક સ્થિતિની અસર વધારે ઝડપથી થાય છે. માટે જ્યારે પણ આપણે કોઈ પશુને જોઈએ, ત્યારે તેના પ્રત્યે પણ આપણે પ્રેમના જ વિચાર કરતા રહેવું જોઈએ. આપણે તે વિચારને શબ્દોથી દર્શાવી એ કે મનમાં રાખીએ, છતાં તેની અસર તો સામા પર થવાની જ. પશુ ઉપર કેવી ઝડપથી તેની અસર થાય છે અને તે કેટલી ત્વરાથી આપણાં પ્રેમ અને દિલસોજીનો ઉત્તર આપે છે એ જોવું એ ખરેખર આનંદદાયક છે.

દરેક સ્થળે આપણને પ્રભુ જ દેખાય એવા જગતમાં વસવું અને વિચરવું એ કેટલું બધું આનંદદાયક હોઈ શકે ? અને એવી લાયકાત આવવી એ કેટલો બધો ભાગ્યોદય સમજવો ! આપણે એવા થઈ શકીએ અને જગત પણ આપણે માટે તેવું બની રહે, એ વાત આપણા પોતાના હાથમાં છે. જેટલા પ્રમાણમાં આપણું જીવન શુદ્ધ ને ઉદાર થશે તેટલા પ્રમાણમાં આપણે દરેકમાં પ્રભુને જોતાં શીખીશું; અને દરેકમાં પ્રભુને નિહાળીશું તેમ તેમ જગત પણ આપણે માટે તેવું જ બનતું ચાલી આપણને પ્રભુમય જગતમાં વસેલા અનુભવીશું.

જેમ જેમ આપણે બીજાઓમાં પ્રભુને જોતાં શીખીએ છીએ તેમ તેમ તેઓમાં રહેલા પ્રભુને તેનામાં પ્રકટ થવામાં આપણે મદદ કરીએ છીએ. કેવો ઉચ્ચ અધિકાર ! કેવું દાતાપણું ! કેવું અહોભાગ્ય ! એ અધિકાર જે કોઈ મેળવવા ઈચ્છે, તે પ્રત્યેકને મળી શકે તેમ છે. જો તમારે એ અધિકાર જોઈતો જ હોય તો બીજાઓ સંબંધી ખરાબ વિચાર બાંધવાનું અને બોલવાનું છોડી દો. દરેક ક્ષણે બદલાતી જતી, ઉન્નતિ પામતી અને ભૂલો કરતી તેમની ઉપાધિ તરફ (મન, બુદ્ધિ, શરીર ઇત્યાદિ તરફ) દૃષ્ટિ રાખવાને બદલે તે ઉપાધિમાં રહેલા, નિર્વિકાર શાશ્વત અને અખૂટ જ્ઞાન, ચૈતન્ય અને આનંદમય પ્રભુ તરફ જ જોતાં શીખો, કે જેથી તમારામાં પણ તેનું ભવ્ય સ્વરૂપ પ્રકટ થાય.

ઉપલા વિચારો પૂરેપૂરા સમજી લઈને એવી યોગ્યતા મેળવવા બનતો પ્રયત્ન કરીએ તો તેથી આપણું હૃદય પણ પ્રેમથી એવું ઊભરાય કે જેથી આપણા સંબંધમાં આવનારા દરેક મનુષ્ય ઉપર પ્રોત્સાહન અને જીવન આપનારી તે પ્રેમની અલૌકિક અસર થાય જ થાય. આ પ્રમાણે થવાથી આપણા પરિચયમાં આવનારાઓ આપણા તરફ પણ પ્રેમના જ વિચારો મોકલે છે અને સર્વ બાજુએથી આપણા તરફ પ્રેમ જ વહ્યા કરે છે. મનુષ્યમાં જેટલા પ્રમાણમાં પ્રેમ હોય, તેટલા પ્રમાણમાં તેણે ઈશ્વરને મેળવેલો અથવા તેને પ્રભુમય બનેલો સમજવો; કારણ કે પ્રભુ પોતે અપાર પ્રેમમય છે.

એક રીતે વિચારીએ તો પ્રેમ એ જ સર્વસ્વ છે. માનવજીવનની ચાવી જ પ્રેમ છે અને તેમાં જ

આખી દુનિયાને હલાવવાનું સામર્થ્ય રહેલું છે. માટે સર્વ તરફ પ્રેમના જ વિચારો રાખો અને સર્વ તરફથી તેવા જ વિચારો પ્રાપ્ત કરો; એ કેટલું બધું લાભદાયક છે ! જો આમ ન કરતાં તમે દ્વેષ અને ઈર્ષ્યાના જ વિચાર કરશો તો બીજા મનુષ્યો પણ તમારા પ્રત્યે તેવા જ વિચાર કરશે.

તમારા હૃદયમાં ઉપજતો દરેક વિચાર એક બળરૂપે બહાર જાય છે અને ત્યાંથી પોતાના જેવા વિચારોને લેતો આવે છે. આ અચળ નિયમ છે. તમારા મનમાં ઉપજતા પ્રત્યેક વિચારની પ્રથમ તો તમારા જ તન અને મન પર અસર થાય છે.

પ્રેમ અને બીજી શુભ લાગણીઓ એ મનુષ્યની સ્વાભાવિક અને ઈશ્વરી નિયમને અનુસરતી લાગણીઓ હોવાથી તે તમને આરોગ્ય અને જીવન બંને આપે છે; વદનને સુંદર, અવાજને બળવાન અને દરેક રીતે વધારે ને વધારે આકર્ષક બનાવે છે. આ પ્રમાણે આપણે સર્વ તરફ પ્રેમના વિચારો વધુ રાખીએ, તેટલા સર્વ તરફથી આપણા તરફ પણ પ્રેમના વિચારો આકર્ષાઈ આવીને તે આપણા મન ઉપર તથા શરીર ઉપર પણ અસર કરતા હોવાથી બહારથી પણ આપણા બળમાં વધારો થયા કરે છે. (અનુસંધાન પૃ. નં. ૨૬ પર)

આમંત્રણ

વૈશાખ સુદ પાંચમને રવિવાર તા. ૧૨-૦૫-૨૦૨૪ના રોજ પૂજ્ય શ્રીજીણાકાકાના ૯૮માં જન્મદિન નિમિત્તે લવાછા ચોર્યાસી પ્રાથમિક શાળાનાં પટાંગણમાં સત્સંગ મિલન સમારંભ રાખવામાં આવેલ છે. જેમાં આપ સૌને પધારવા અમારું ભાવભર્યું આમંત્રણ છે. આ આમંત્રણને સહર્ષ સ્વીકારી સત્સંગનો લાભ લેવા અવશ્ય પધારશોજી.

કાર્યક્રમ (રવિવાર તા. ૧૨-૦૫-૨૦૨૪)

- સવારે ૦૮.૦૦ થી ૦.૮૪૫ : હરિ:ૐ ધૂન (લવાછા હરિ:ૐ મંડળ)
- સવારે ૮.૪૫ થી ૯.૩૦ : પરમ પૂજ્ય શ્રીમોટાની સમૂહ પ્રાર્થના આરતી તથા પૂજ્ય શ્રીજીણાકાકાની ભાવાંજલી
- સવારે ૯.૩૦ થી ૧૦.૪૫ : ભજનો (ભાવિક પટેલ, સુરત)
- સવારે ૧૦.૪૫ થી ૧૧.૦૦ : ડો. શ્રી મનસુખભાઈ પટેલનું વક્તવ્ય
- સવારે ૧૧.૦૦ થી ૧૧.૧૫ : આભાર વિધિ - શ્રી છગનભાઈ એચ. પટેલ
- સવારે ૧૧.૧૫ થી ૧૨.૦૦ : ગુરુવંદના
- બપોરે ૧૨.૦૦ થી ૦૧.૦૦ : પ્રસાદ

ઉજવણી સ્થળ : લવાછા ચોર્યાસી પ્રાથમિક શાળા, તા. ઓલપાડ, જિ. સુરત. મો. ૯૮૨૫૨૨૮૮૯૬

સ્નેહાધીન : કૌટીલ્યકુમાર (ઉર્ફે D-કુ) છગનભાઈ પટેલ

શ્રી છગનભાઈ હરિભાઈ પટેલ તથા સમગ્ર પરિવાર

શ્રીમતી કોકિલાબેન છગનભાઈ પટેલ

તેમજ સમસ્ત ગ્રામજનો લવાછાગામ, તા. ઓલપાડ, મો. ૯૮૨૫૬ ૯૬૩૫૦

તા.ક. : સુરતથી આવનાર સ્વજનોએ મોરાભાગળ, સુભાષભાગથી સીધા દાંડી રોડ, ઉપર આવી લવાછા શ્રી ઝેડ. એમ. પટેલ વિદ્યાલય પાસેથી ડાબી બાજુએ વળવું.

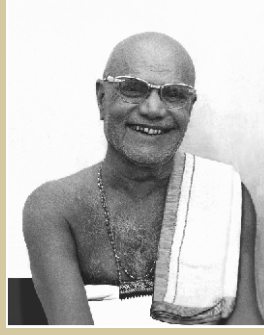
(અનુસંધાન પૃ. નં. ૨૫ નું ચાલુ)

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે દરેક પળે તમે તમારા વિચારો વડે તમારા તન તથા મનને રચતા હોવાથી તમે કેવા વિચારો કરો છો, તે તરફ અવશ્ય લક્ષ્ય રાખો.

દ્વેષ અને બીજી અશુભ લાગણીઓ દરેક માણસ માટે અસ્વાભાવિક અકુદરતી હોવાથી વિશ્વવ્યવસ્થાથી પણ તે પ્રતિકૂળ છે. પ્રેમ એ જેમ ઈશ્વરી નિયમનું અનુસરણ છે; તેમ પ્રેમની

વિરુદ્ધની લાગણીઓ એ ઈશ્વરી નિયમની વિરોધી છે અને જ્યાં ઈશ્વરી નિયમનો વિરોધ અથવા ભંગ થયો; ત્યાં તેના પરિણામે દુઃખ અને વ્યાધિ એક યા બીજા રૂપમાં આવ્યા વિના રહેવાનાં જ નહિ. આ નિયમમાંથી કોઈ પણ છટકી શકે તેમ નથી. જો તમે ક્રોધ, દ્વેષ, અશુભચિંતન, તિરસ્કાર અથવા નિંદાના વિચારો કર્યા કરો; તો તમારા તન-મન ઉપર તેથી ઝેરી અને નાશકારક જ અસર થવાની.

‘હરિવાણી ટ્રસ્ટ’ને મળેલ દાન/ભેટ (ક્રમશઃ)				
ક્રમ	સર્વેશ્રી	નામ	ગામ	રકમ રુ.
૧.	ફાલ્ગુની યોગેશ પટેલ	(હરિભાવ કોર્પસ ફંડ નિમિત્તે)	સુરત	૨૫૦૦૦/-
૨.	રેક્સ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ.		વડોદરા	૫,૦૦૦/-
૩.	વિનોદભાઈ નટુભાઈ સુથાર		આણંદ	૨,૫૦૦/-
	સ્વ. પુત્ર કૃણાલભાઈની પ્રથમ વાર્ષિક પુણ્યતીથી નિમિત્તે			
૪.	રસીલાબેન પી.દેસાઈ		મુંબઈ	૨,૧૦૦/-
૫.	એક સ્વજન		સુરત.....	૧,૧૧૧+૧,૧૧૧/-
૬.	કૈલાશબહેન ઠાકોરભાઈ પંડ્યા		ભાદરણ	૧,૧૦૦/-
	પૌત્ર પ્રણવના જન્મદિન (મહાવદ-૪) નિમિત્તે			
૭.	જયોતિન્દ્ર જે. મહેતા		અમદાવાદ.....	૧૦૦૨/-
	દેવર્ષ રોનક મહેતાના જન્મ દિન (૧-૪) તથા નિત્યા રોનક મહેતાના જન્મ દિન (૨૩-૪) નિમિત્તે			
૮.	આયુષ જુગલકિશોર પટેલ		નરોડા.....	૧,૦૦૦/-
૯.	ગુણવંતભાઈ બી. ભૂંગરિયા		અમદાવાદ.....	૫૦૧/-
૧૦.	દેવલ પી. જાની		મુંબઈ	૫૦૧/- + ૫૦૧/-
૧૧.	ભરતભાઈ હસમુખલાલ જોગી		સુરત	૫૦૧/-
૧૨.	હર્ષદભાઈ એન. જાની		અમદાવાદ.....	૫૦૦/-
	કેનેડા સ્થિત પુત્ર શાલિન એચ. જાનીના જન્મદિન તા. ૨૫-૩-૧૯૭૮ નિમિત્તે			
૧૩.	પૂજા મિનય મહેતા		મુંબઈ.....	૨૫૧/-
૧૪.	લતાબહેન પંડ્યા		સુરત	૨૦૦/-
૧૫.	કનૈયાલાલ બાબુભાઈ જોષી		નરોડા.....	૧૫૦/-
૧૬.	નિર્મળાબહેન નટવરલાલ વાંકાવાળા		સુરત	૧૫૦/-
ઉપરોક્ત સર્વે દાતાઓના અમો ખૂબ ખૂબ આભારી છીએ.				- સંપાદક

પૂજ્ય શ્રીમોટા

શ્રી ચંદુભાઈ તથા શ્રીમતી ચંદ્રમણિબહેન પટેલ

શ્રી શશિકાંતભાઈ તથા શ્રીમતી કુમુદબહેન પટેલ

શ્રી ચંદુભાઈ પટેલ અને તેમનાં ધર્મપત્ની શ્રીમતી ચંદ્રમણિબહેન પટેલ, પૂજ્ય શ્રીમોટાના વિશાળ સ્વજન વર્તુળમાં મોખરે હતાં. શ્રી ચંદુભાઈનાં બહેન સ્વ. શ્રી કુમુદબહેન અને તેમના જીવનસાથી શ્રી શશિકાંતભાઈ પટેલ વડોદરા તથા અમદાવાદ ખાતે પૂજ્ય શ્રીમોટાનાં સ્વજનોમાં અગ્રગણ્ય હતાં. સ્વજનો તેઓશ્રીને ‘ફોઈ-ફુઆ’ તરીકે સંબોધતાં હતાં. પૂજ્ય શ્રીમોટા પ્રત્યે તેઓશ્રી અનન્ય ભક્તિભાવથી સંકળાયાં હતાં. તેમના દ્વારા અન્ય સ્વજનો પૂજ્ય શ્રીમોટા તરફ ગતિમાન થયાં હતાં. પૂજ્ય શ્રીમોટાને પ્રિય નામસ્મરણ અને તે બાદ યજ્ઞ તેમ જ પ્રસાદનો કાર્યક્રમ અવારનવાર આ ફોઈ-ફુઆ દ્વારા થતો હતો અને બધાં સ્વજનોને ખૂબ પ્રેમપૂર્વક પ્રસાદી આપતા. તેઓશ્રીએ અમારાં અનેકવિધ કાર્યો સંભાળ્યાં હતાં. એવાં અમારાં ઉપરોક્ત ફોઈ-ફુઆની મધુર સ્મૃતિમાં ‘હરિવાણી ટ્રસ્ટ’ને તેના સામયિક ‘હરિભાવ’ની કામગીરીને પીઠબળ આપવા રૂપિયા ૫,૫૫,૫૫૫/- અંકે રૂપિયા પાંચલાખ પંચાવન હજાર પાંચસો પંચાવનનું યોગદાન શ્રી નિરંજનભાઈ ચંદુભાઈ પટેલ પરિવાર (વલ્લભ વિદ્યાનગર-અમેરિકા) દ્વારા ‘કોર્પસ ફંડ’ માટે અપાયેલ છે.

આ બદલ ‘હરિવાણી ટ્રસ્ટ’ આ પરિવાર પ્રત્યે આભારની ભાવના વ્યક્ત કરે છે.

HARIBHAV, APRIL, 2024

" RNI No. of RNP is 65683/96

Registered under Postal Registration No. GAMC/1208/2024-2026

Valid upto 31st December - 2026 issued by the SSPO's AHMEDABAD City Division,
Permitted to Post at Ahmedabad PSO on 10th of every month"

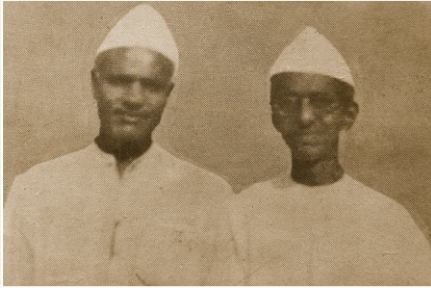
Licence to post without Prepayment of postage No. PMG/NG/004/2024-2026
valid upto 31-12-2026

: જાહેર વિનંતી :

‘હરિવાણી ટ્રસ્ટ’-‘હરિભાવ’, રૂપિયા પચાસ લાખ (રૂપિયા ૫૦ લાખ)નું કોર્પસ ફંડ ઊભું કરવાનું વિચારે છે. આ માટે ઓછામાં ઓછા રૂપિયા પચીસ હજાર કે તેથી વિશેષ રકમ જે સ્વજન આપશે તેમની વિગતો ‘હરિભાવ’માં પ્રકાશિત કરાશે. તા. ૩૦-૦૬-૨૦૨૪ સુધી આ પ્રકારની કોર્પસ ફંડ માટેની રકમ સ્વીકારાશે. અમારી આ અપીલનો હકારાત્મક પ્રતિભાવ સ્વજનો તરફથી મળશે તેવી આશા અને વિનંતી છે.

- શ્રી નિરંજનભાઈ ચંદુભાઈ પટેલ, વલ્લભ વિદ્યાનગર તરફથી રૂ. ૧૧,૧૧,૧૧૧/- દાન ભેટ મળેલ છે.
- શ્રી શશિકાંતભાઈ પટેલ અને તેમનાં ધર્મપત્ની શ્રીમતી કુમુદબહેન પટેલની પુણ્ય સ્મૃતિમાં રૂ. ૫,૫૫,૫૫૫/- દાન ભેટ મળેલ છે. હસ્તે શ્રી નિરંજનભાઈ ચંદુભાઈ પટેલ પરિવાર (વલ્લભ વિદ્યાનગર-અમેરિકા)
- શ્રીમતી ફાલ્ગુનીબહેન યોગેશભાઈ પટેલ, સુરત તરફથી રૂ. ૨૫,૦૦૦/- દાન ભેટ મળેલ છે.

- હરિવાણી ટ્રસ્ટ

પૂજ્ય શ્રીમોટા સાથે હેમંતકુમાર નીલકંઠ

**આ બાલ તારો ભવભીતિયુક્ત
હો બીક ત્યાં શાંતિ મળેજ ક્યાંથી ?
તારો તમે એ ભવભીતિમાંથી
તેથી કૃપામાં મુજ કેંદ્રિતાશા**

રચયિતા : હેમંતકુમાર નીલકંઠ
સમશ્લોકી ભાષાંતર : કુરંગીબહેન દેસાઈ

‘કૃપાયાચના શતકમ્’, પ્ર. આ., પૃ. ૪૬

Printed and Published by SURESHCHANDRA M. VORA on behalf of HARIWANI TRUST and

Printed at Sahitya Mudranalaya pvt. Ltd., 55/15, City Mill Compound, Kankaria Road,

Ahmedabad - 380 022 and published from Hariwani Trust,

B/5, Swastik Apartment, Narayannagar, Paldi, Ahmedabad - 380 007

Editor : SURESHCHANDRA M. VORA E-mail : hariwanitrust@gmail.com

If Undelivered Please return to : ‘Hariwani Trust’

B/5, Swastik Apartment, Narayannagar, Paldi,
Ahmedabad - 380 007